

UDK 327(497.1:73)“19”

Izvorni znanstveni rad

ZIJAD ŠEHIĆ

Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ s akcentom na politiku SAD-a

Apstrakt: Na osnovu referentne literature i izvorne građe, autor promatra proces promjena na tok disolucije SFRJ. U prvoj fazi američka administracija je globalne geopolitičke interese stavljala iznad načela demokracije, ljudskih prava i volje naroda, braneci jedinstvo Jugoslavije. Međutim, pod utjecajem vojnih i političkih zbivanja u SFRJ, djelatnost američke diplomacije se od početne politike zalaganja za očuvanje jedinstvene jugoslavenske države pretvorila se u zalaganje za demokratski proces razdruživanja. U središtu razmatranja autora je i odnos američke administracije prema budućnosti Bosne i Hercegovine, za čiju se samostalnost u završnoj fazi posebno zalagao tadašnji američki ambasador u SFRJ Voren Cimerman (Waren Zimmermann).

Gljučne riječi: SAD, SFRJ, Bosna i Hercegovina, disolucija SFRJ, Buš, Milošević, Tuđman, Cimerman, Izetbegović

Abstract: Based on relevant literature and primary sources the author observes how the processes of change influence the dissolution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia. In the first phase the American administration placed global geopolitical interests above the principles of democracy, human rights and the will of the people, defending the unity of Yugoslavia. However, under the influence of military and political events in the SFRY, the actions of the American diplomacy turned from the initial policy of commitment to preserve a unified Yugoslav state towards a dedication for a democratic process of disassociation. In the focus of the author's work is the relation of the American administration towards the future of Bosnia and Herzegovina, whose independence was particularly advocated in the final stages by Warren Zimmermann, the US ambassador to the SFRY.

Key words: USA, SFRY, Bosnia and Herzegovina, the dissolution of the SFRY, George Bush, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, Warren Zimmermann, Alija Izetbegović

Smrću Josipa Broza Tita i krahom institucija i struktura društva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u prelaznom periodu, pažnja analitičara u SAD-u je bila usmjerena na faktore koji su vodili njenom raspadu. Ključno pitanje je bilo da li SFRJ može da opstane kao savezna država. U procjeni koja je bila objavljena

31. januara 1983. pod naslovom “Jugoslavija: približavanje krize?” smatralo se da će najveća kriza vjerovatno nastupati postepeno.¹ U dokumentu o politici SAD-a prema SFRJ iz 1984. godine naglašavao se i dalje njen značaj za zapadne saveznike. Njena uloga kao opozicije Moskvi i uloga u pokretu nesvrstanih posebno su za SAD potcrtavani. Tada su također spominjane finansijske teškoće u kojima se nalazila, ali je obećano da će se pronaći rješenje tog problema. Sredinom osamdesetih godina promijenila se politička situacija u Evropi. Generalni sekretar KP SSSR, Mihail Gorbačov počeo je provoditi reforme u koje je bilo uključeno i povlačenje Crvene armije iz istočnoevropskih zemalja. Uskoro je došlo do popuštanja zategnutosti između dva bloka velikih sila i okončanja Hladnog rata.² Do tada Jugoslavija je imala veliki geostrateški značaj za američku politiku u Evropi. Okončanjem konflikta između Istoka i Zapada, izgubila je dotadašnju svoju stratešku poziciju koju je imala u sigurnosnopolitičkom konceptu Zapada. Simptome njene galopirajuće dezintegracije međunarodna zajednica gotovo da nije uzimala u obzir. Svjetska javnost je bila zaokupljena kolapsom komunizma u istočnoj i jugoistočnoj Evropi, Zaljevskim ratom, pučem u Moskvi i raspadom Sovjetskog Saveza. Članice EZ-a i SAD-a su, i nakon izbijanja rata, čvrsto stajale na fikciji da jugoslavenski državni savez treba održati u bilo kojoj formi.³

Iz Stejt Departmenta (State Departementa) su upućivali poruku da su “SAD za jedinstvenu, demokratsku Jugoslaviju i da neće podržati njeno cijepanje”. To je bila jasna poruka republičkim rukovodstvima koja su razmišljala o tome.⁴ Jugoslavija i Balkan i dalje su ostali važni interesima SAD-a, iako više nisu imali ulogu geopolitičkog balansa između NATO-a i zemalja Varšavskog ugovora. Jugoslavija više nije bila jedinstvena, a Poljska i Mađarska su već imali otvorenije i političke i ekonomske sisteme. Njeni promašaji u poštovanju ljudskih prava koje su do tada SAD iz viših sigurnosnih razloga namjerno zanemarivale, posebno su se pokazali na Kosovu, gdje je srbijanska vlast sa Slobodanom Miloševićem na čelu sistematski oduzimala većinskom albanskom narodu građanske slobode.⁵

Jugoslavenska kriza dešavala se paralelno s temeljnim promjenama u Evropi nakon 1989. godine, što je vodilo njenoj internacionalizaciji. Za EZ je predstavljala prvi ozbiljan test evropske političke saradnje i njene sposobnosti da djeluje kao međunarodni subjekt. Diplomatski naponi EZ-a za smirivanje situacije u Jugoslaviji, koji su se temeljili na strahu od širenja nemira, bili su pogrešni od početka. Članice EZ-a bile su svjesne prilike za testiranje svoje kolektivne snage, ali su bile

¹ Miladinović, 2015, *Top of Form* 1.

² Schmit, 2008, 18.

³ Šehić, 2013, 35.

⁴ Jović, 1996, 180.

⁵ Zimmermann, 1997, 24

nepripremljene za tadašnja zbivanja. EZ nije imala status izvan teritorija svojih članica, nije imala oružane snage, zajedničke ciljeve niti aparat za usklađivanje svoje spoljne politike.⁶ Kod formuliranja zajedničke politike, EZ se suočila s brojnim problemima. Pogledi njenih članica na budućnost Jugoslavije su se razilazili, a sklonost prema južnoslavenskim narodima bila je različito zastupljena, pri čemu su značajnu ulogu igrale i tradicionalne predrasude, kao i sjećanja na savezništvo ili neprijateljstvo u svjetskim ratovima. Pored toga, zemlje članice su slijedile i vlastite političke interese. Vlade Francuske, Španije i Velike Britanije, koje su imale teškoća sa separatističkim pokretima u svojim zemljama, nastojale su po svaku cijenu održati zajedničku jugoslavensku državu.

Za SAD jugoslavenska kriza je predstavljala šansu da isprobaju svoju novu ulogu u Evropi, a za Njemačku priliku da demonstrira dostignutu snagu nakon ujedinjenja i da se sama oslobodi poslijeratnih spoljnopolitičkih i vojnih ograničenja. Za Konferenciju o evropskoj sigurnosti i saradnji (KESS) i Ujedinjene nacije (UN) radilo se o mogućnostima da stave na probu svoju sposobnost. Za većinu evropskih zemalja, jugoslavenska kriza je bila povod da, nakon kraja perioda Hladnog rata, redefiniraju svoju spoljnu politiku i geopolitičke interese.⁷ Od marta do juna 1989. godine u američkom Kongresu je bilo predloženo nekoliko rezolucija koje su izražavale veliku zabrinutost zbog zlosutnih događaja u Jugoslaviji i uvjerenje da bi trebalo poduzeti sve korake kako bi se izbjeglo krvoproliće. U nekim od njih tražilo se da SAD ukinu Jugoslaviji povlaštenu trgovinski status ili da zabrane uvoz jugoslavenskih automobila, zbog događaja na Kosovu. Druge su rezolucije pozivale predsjednika Džordža Buša (Georga Busha) da Stejt Departmentu prosljedi uputu kojom će odgovarajućim predstavnicima Jugoslavije prenijeti podršku SAD-a za očuvanje autonomije pokrajine Kosovo, kako je i bilo predviđeno jugoslovenskim Ustavom iz 1974. godine. Međutim, nijedna od tih rezolucija nije dobila potreban broj glasova, uglavnom zbog utjecaja Stejt Departmenta i Bijele kuće.⁸

Lorens Iglberger (Lawrence Eagleburger), novoimenovani zamjenik državnog sekretara, bio je osoba koja je najviše utjecala na jugoslavensku politiku Stejt Departmenta i Bijele kuće. Na nominacijskom saslušanju pred senatskim Odborom za spoljnu politiku 15. i 16. "marta 1989., Iglberger je donekle kritizirao Slobodana Miloševića zbog toga što je "s obzirom na nacionalno pitanje, stvorio najgoru situaciju s kojom smo suočeni otkako je završio rat". Međutim, to je učinio tek nakon što je izjavio kako je, po njegovu mišljenju, "Milošević na ekonomskim pitanjima nesumnjivo zapadnjački tržišno orijentiran čovjek (...) koji igra na kartu srpskog nacionalizma – koji je tako dugo bio obuzdavan – i djelomično ga iskorištava kako

⁶ Calvocoressi, 2003, 336.

⁷ Šehić, 2007, 388.

⁸ Glaurdić, 2011, 34.

bi prisilio centralnu vladu da se uhvati u koštac s nekim vrlo teškim ekonomskim problemima.” Iglbergerov stav savršeno je odgovarao tadašnjim gledištima Bušove administracije u odnosu na cijelu Istočnu Evropu. Tokom prvih nekoliko mjeseci mandata predsjednika Buša, koji je započeo u januaru 1989., njegova administracija se gotovo potpuno distancirala od tog područja.⁹

Predsjednik Buš nije posebno cijenio samo Gorbačova nego i vođe poljskih, mađarskih i čeških komunista, smatrajući ih sigurnijim izborom od njihove opozicije. Uprkos javnom oduševljenju promjenama u odnosima dvaju blokova, upravo je to snažno opredjeljenje za stabilnost, status quo, red i ravnotežu bilo suština realizma istaknutih članova zapadnih političkih elita u odgovoru na preobražaj Istočne Evrope. Početkom 1989. godine SAD i Zapad u cjelini nisu odlučili “zanemariti” samo pitanje Kosova, zanemarivanje cijele Jugoslavije postalo je njihova službena politika, pa su se pobrinuli da Jugosloveni shvate da “Jugoslavija više nema nekadašnju geopolitičku važnost kao ravnoteža između NATO-a i Varšavskog pakta”.¹⁰ Krajem 80-ih godina Ministarstvo spoljnih poslova SAD-a je prepoznalo da su nacionalni konflikti u SFRJ dobili na intenzitetu. Politika SAD prema SFRJ temeljila se na zahtjevima da se provedu demokratske i privredne reforme i time osigura stabilnost, jednakost i teritorijalni integritet zemlje. U to vrijeme u središtu američke politike su se nalazile privredne reforme a ne nacionalni problemi. Provođenje reformi trebalo je umanjiti etničke konflikte da bi se očuvalo jedinstvo države. Težište američke politike je bilo na podršci politici premijera Ante Markovića. Međutim, na odlučujuće aktere jugoslavenske krize, republičke vođe i vođstvo JNA on praktično nije imao gotovo nikakvog utjecaja.¹¹

Pred američkim Senatom Iglberger je rekao da se Milošević igra sa nacionalizmom. “Ono što je učinio je da je napravio po meni vrlo opasnu situaciju. Zasad neću reći da je došlo do tačke na kojoj je vjerovatno da će se početi sa pucanjem, ali to je od završetka rata najgora situacija koju smo vidjeli u vezi nacionalnog pitanja.” Iglberger je počeo Srbima i ostalim Jugoslavenima skicirati nove obrise američke politike, koja je sačuvala poznati okvir, ali se prilagođavala novim vremenima.¹² Kada je 21. marta 1989. stupio na dužnost američkog ambasadora u SFRJ u Beogradu, Voren Cimerman (Waren Zimmermann) je naglašavao podršku SAD-a za nezavisnost, jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije, politiku koju je podržavalo devet posljednjih američkih predsjednika. Pri tome je rekao da bi SAD podržale ekonomsku i političku reformu Jugoslavije, ali je izrazio zabrinutost zbog situacije s ljudskim pravima na Kosovu. Na narednim sastancima sa jugoslavenskim saveznim

⁹ Ibid., 37-38.

¹⁰ Ibid., 39

¹¹ Paulsen, 1995, 21-22.

¹² Zimmermann, 1997, 25.

dužnosnicima Iglberger je sasvim jasno davao do znanja da se isticanjem brige za kosovsko pitanje, SAD ne miješaju u unutrašnje stvari Jugoslavije.¹³

Nakon lobiranja Cimermana i uz pomoć Evropskog ureda Stejt Departmenta, u oktobru 1989. premijer Ante Marković je otputovao u Vašington (Washington) u posjetu, koja je predstavljala veliko razočarenje, jer mu je jasno ukazala na činjenicu da Jugoslavija više nije bila u središtu planova Vašingtona. Posebno je razočavajuće djelovao sastanak sa predsjednikom Bušom. jer se razgovor više odnosio na Sovjetski Savez nego na Jugoslaviju. Nakon sastanka uslijedila je jasna javna poruka o politici SAD-a prema Jugoslaviji, kada je predsjednik Buš ponovio svoju snažnu podršku jugoslavenskoj nezavisnosti, jedinstvu i suverenosti, te je pozdravio Markovićevu odlučnost da provede reforme koje će uspostaviti tržišnu ekonomiju i izgraditi demokratski pluralizam.¹⁴ Nakon povratka kući, Iglberger je u Bijeloj kući našao saveznike koji su bili spremni internacionalizovati jugoslavenski problem. Brent Skovcroft (Scowcroft), nacionalni savjetnik za Državnu sigurnost predsjednika Buša, bivši general zračnih snaga, koji je kao američki vojni ataše službovao u Beogradu, posebno se i dalje zanimao za jugoslavenski problem. Dejvid (David) Gompert, Skovcroftov sposobni visoki zamjenik za Evropu, sastavio je poruku za američke ambasade u Zapadnoj i Istočnoj Evropi, kojom su upoznali vlade domaćine sa američkom zabrinutošću zbog rastićih napetosti u Jugoslaviji.¹⁵

Američka administracija je globalne geopolitičke interese stavljala iznad načela demokracije, ljudskih prava i volje naroda, braneći jedinstvo Jugoslavije. Prilikom službene posjete Beogradu u februaru 1990. Iglberger je izjavio kako SAD neće koristiti silu da bi očuvale Jugoslaviju, ali se nije izjasnio kako će reagirati bude li koja od jugoslavenskih strana, Srbija ili JNA, upotrijebila silu da bi sačuvala federaciju koja se raspadala.¹⁶ Još 1989. Ministarstvo spoljnih poslova SAD-a je skretalo pažnju evropskim saveznicima na zbivanja u SFRJ, ali bezuspješno. Jedan američki diplomata se kasnije prisjećao da su se na to "Francuzi držali suzdržano, a Britanci i Nijemci upozorenja smatrali pretjeranim". Kada su SAD 1990. predložile Evropljanima da se u okviru NATO-a obave konsultacije o zbivanjima u SFRJ, oni su to odbili, nastojeći da, na želju Francuske, svoju politiku formuliraju u okviru EZ-a.¹⁷

Borisav Jović, predsjednik Predsjedništva SFRJ, 29. avgusta 1990. je vodio razgovor s delegacijom Senata SAD-a, koju je predvodio senator Robert Dol (Dolle), a kojem je prisustvovao i ambasador Cimerman. Govoreći o unutrašnjim dešavanjima

¹³ Ibid., 31

¹⁴ Ibid., 66

¹⁵ Ibid., 84

¹⁶ Podobnik, 2005, 65-66.

¹⁷ Witte, 2000, 44.

u Jugoslaviji, Dol je naglasio da SAD čvrsto podržavaju demokratska kretanja koja se odvijaju u Sloveniji i Hrvatskoj, gdje su održani višestranački izbori, izražavajući želju da se oni ostvare i u cijeloj zemlji.¹⁸

Ambasador Cimerman je smatrao da su bila tri glavna razloga za dolazak nacionalizma: Jugoslaveni nisu imali sposobne vođe da okupe građane iza velikih demokratskih ideja; na “referendumu o prošlosti”, što se dogodilo i u Jugoslaviji, mnogi su dali oduška svojim prikrivenim frustracijama glasajući za nacionaliste; treći razlog je bio taj da Josip Broz iza sebe nije ostavio nikakvu demokratsku instituciju ili tradiciju, koje bi branile društvo od nacionalizma.¹⁹ Krajem septembra 1990. u američkoj ambasadi su shvatili da se jugoslavensko jedinstvo raspada i da je Jugoslavija na umoru. Zbog izbornih rezultata, koji su bili porazni, više je raslo protivljenje privrednoj reformi, a Savezna skupština je bila paralizirana.²⁰

Obavještajne službe SAD-a slale su 42 godine izvještaje, analize i procjene u kojima se uvijek naglašavalo da će Jugoslavija ostati jedinstvena država. Međutim, 1990. njihove ocjene bile su da to više neće biti tako. Argumenti na kojima je počivao takav zaključak zasnivali su se na unutrašnjim podacima, uz kratak osvrt na spoljni utjecaj koji je bio od većeg značaja nego što su to hteli ili smeli da poveruju političari u Vašingtonu.²¹ U procjeni objavljenoj 18. oktobra 1990. stvari su se dovodile do vrhunca i naglašavalo da će “Jugoslavija prestati da funkcioniše kao federalna država u roku od godinu dana i da će se vjerovatno raspasti na dva dijela. Ekonomske reforme vjerovatno neće zaustaviti njen raspad. Srbija će blokirati pokušaje Hrvatske i Slovenije da se stvori svejugoslovenska konfederacija” - javili su američki obavještajci. – “Vjerovatno će doći do oružanog ustanka Albanaca na Kosovu. Opći međurepublički rat visokog intenziteta nije vjerovatan, ali raspad će pratiti ozbiljni lokalni sukobi, koji će se nastaviti i poslije njega. Nasilje će biti nekontrolisano i brutalno. Amerika i evropski saveznici ne mogu da učine mnogo u zaštiti jugoslovenskog jedinstva. Jugoslaveni će te napore razumjeti kao suprotne zalaganju za demokratiju i samoopredeljenje. Jugoslovenska federacija bližila se svome kraju, jer su pri kraju bile i rezerve političke volje za njeno očuvanje. U toku naredne godine federacija će prestati da postoji; u roku od dve godine Jugoslavija će vjerovatno nestati kao država.” Američki analitičari su tvrdili da “snage unutar Srbije, Hrvatske i Slovenije predstavljaju mješavinu nacionalnog ponosa, lokalnih ekonomskih aspiracija i istorijski međusobno netrpeljivih vjerskih i kulturnih identifikacija. U Sloveniji i u

¹⁸ Jović, 1996, 185. Borisav Jović je dvadeset osmog marta 1989. izabran za srbijanskog člana Predsjedništva SFRJ. Bio je potpredsjednik Predsjedništva SFRJ od 15. maja 1989. do 15. maja 1990., a zatim predsjednik od 15. maja 1990. do 15. maja 1991.

¹⁹ Zimmermann, 1997, 89. Cimerman je tvrdio da su izbori u Jugoslaviji još više produbili jaz između onih koji su htjeli sačuvati Jugoslaviju i onih koji su je rušili.

²⁰ Ibid., 105.

²¹ Miladinović, *Top of Form* 2015.,1.

manjoj mjeri u Hrvatskoj, novi nacionalizam je prozapadno orijentiran, demokratski i preduzetnički; u Srbiji, on je opterećen statičnom ekonomijom, militarističkom tradicijom, uz preferiranje jake centralne vlade predvođene dinamičnim liderom.”²² Izvesne slabije procjene razvoja događaja, američke obavještajne službe i onog što će se zaista dogoditi proisticale su iz određenih predrasuda i stereotipa o pojedinim narodima i krajevima bivše Jugoslavije, koje nisu mijenjane, bez obzira na svoje četvordecenijsko ozbiljno prisustvo u SFRJ. U vrijeme kada je pisana ta procjena, Evropa je prolazila kroz duboku političku transformaciju. Sovjetska imperija se tresla i osipala, a njena pukotina će sve više rasti i dovesti do raspada zemlje. Komunistički režimi u istočnoevropskim zemljama padali su jedan po jedan, mijenjani novim modelom vladavine. Širom istočne Evrope stvoreno je raspoloženje da je nastupio trenutak za prekid služenja komunističkoj ideji i da dolazi vrijeme političke slobode.²³

Kritika američke politike prema procesima koji su se odvijali u Jugoslaviji, bila je od članova obje partije u Kongresu sve glasnija. Sa svojim ukazivanjem na povrede ljudskih prava na Kosovu zalagali su se za preobražaj Jugoslavije. Istovremeno, Ministarstvo spoljnih poslova i administracija predsjednika Buša je najveću vrijednost polagala na njeno jedinstvo i stabilnost.²⁴ Jović se 1. oktobra 1990. u Njujorku sastao s Bušom koji je naglašavao da će SAD pružiti punu podršku jedinstvu, nezavisnosti i teritorijalnom integritetu Jugoslavije, te političkim i ekonomskim reformama njene Vlade.²⁵ Razlike prema pitanju sudbine SFRJ su bile sve vidljivije. U SAD je rasla zabrinutost za zbivanje u Jugoslaviji što je bilo razlog za razmatranje mogućnosti “da pokažu svoj aktivni interes za očuvanje jugoslavenskog jedinstva”. Na toj liniji je bila i instrukcija da se prenese američki stav Komisiji EZ o tome da je došao trenutak da se svi stvarni prijatelji Jugoslavije aktivno postave u prevazilaženju jugoslavenskih teškoća, a ne da promatraju i čekaju. Amerikanci su nastojali utjecati na EZ da prihvati taj stav, posebno Njemačka, Velika Britanija, Nizozemska i Grčka.²⁶

U decembru 1990. predsjedavajući Evropske komisije, Žak Delor (Jacques Delors), je izjavio da republike koje istupe iz SFRJ neće biti primljene u EZ. Savjet za saradnju Jugoslavije i EZ odbio je pregovore sa SFRJ, obzirom na nesigurnu političku saradnju. Da bi podržala jedinstvo SFRJ, EZ je obećala finansijsku podršku u visini od 730.000.000 EKI-ja. (milijarda USD).²⁷ Kada je porasla opasnost od

²² Kirste, 1998, 8.

²³ Ibid.

²⁴ Witte, 2000, 33.

²⁵ Jović, 1996, 197-200.

²⁶ Ibid., 207-208.

²⁷ Uvođenjem evropskog monetarnog sistema (EMS) uvedena je zajednička monetarna jedinica EKI (European Currency Unit), koja je predstavljala različite fiksirane količine svake valute u EMS. Prema kursovima od 31.12. 1998. utvrđeni su odnosi participirajućih valuta prema EURU koji je zamijenio EKI u odnosu 1:1.

eskalacije nasilja, SAD su od EZ-a tražile da nešto zajedno poduzmu. EZ je insistirala na privrednim poticajima, prijeljama, kao i na retorici o potrebi da “suprostavljene republike ostanu u okviru SFRJ”. Na početku 1991. Bejker je naglašavao kriterije koji su bitni za buduću saradnju sa SAD-om: poštivanje ljudskih prava, državnosti, uvođenje višepartijskog sistema i provođenje slobodnih izbora. Prema mišljenju poslanika okupljenih oko senatora Dola, kao i organizacije za ljudska prava Helsinki Voč (Helsinki Watch), trebale su biti uvedene privredne sankcije i ukinuta finansijska podrška da bi se pojačao pritisak na centralnu vladu i srpsko vodstvo. Budući da je Bušova vlada u to vrijeme davala prednost demokratskim reformama koje je sprovodio Marković, izbjegavala je zauzeti tvrdi stav prema Beogradu.²⁸

SAD su se angažirale u međunarodnoj diplomatiji povezanoj s raspadom Jugoslavije, iako je politika prema njoj od samog početka bila nedosljedna. Na nju su u velikoj mjeri utjecali rezultati ispitivanja domaćeg javnog mnijenja i postupci Kongresa, pri čemu su, također, važnu ulogu imali i etničko porijeklo članova Kongresa i njihovih biračkih tijela, kao i aktivnosti lidera različitih grupa koje su se u SAD doselile s teritorija bivše Jugoslavije. Uprkos upozorenjima CIA-e, SAD nisu željele da se mnogo miješaju u jugoslavensku krizu prepuštajući evropskim državama da je one riješe. Bušova administracija je tada bila prezauzeta Irakom i nije se željela miješati u još jednu krizu. Buš se pribojavao da bi mjere njegove administracije mogle imati utjecaja na ishod predsjedničkih izbora u novembru 1992. zbog čega su se SAD suprostavljale priznavanju novih država. SAD su se plašile da će jugoslavenska kriza utjecati i na vrlo složenu unutrašnju - političku situaciju u Sovjetskom Savezu.²⁹

Događaji u Jugoslaviji su predstavljali veliki test za zapadne vlade i događaji u proljeće 1991. godine su doveli do promjena u njihovom reagiranju. Jedna od najznačajnijih promjena zbilja se u SAD-u, u kojima je pritisak Kongresa prisilio Stejt Department da nakon posjeta delegacije istaknutih članova Kongresa Jugoslaviji i Kosovu u avgustu 1990., važni članovi Kongresa iz stranke predsjednika Buša (senatori Robert Dol, Alfonse D’Amato i Donald Nikls (Nickles)), izraze ogorčenost zbog srbijanske politike i zahtijevaju da SAD ne ostanu po strani.³⁰ Iako su njihovi tadašnji napori za donošenje kongresnih rezolucija o situaciji u Jugoslaviji i na Kosovu propali zbog protivljenja Bijele kuće i Stejt Departmenta, u novembru 1990. senatori su ipak uspjeli progurati značajan amandman, poznat kao Niklsov amandman na Zakon o namjenskim sredstvima za aktivnosti u inostranstvu (Foreign Operations Appropriations Act) za fiskalnu 1991. godinu. Prema tom amandmanu,

²⁸ Zeitler, 2000, 47. Premijer Marković je, uz pomoć ekonomiste sa Đefrija Saksa (Jeffreya Sachs) na početku 1990. postigao dramatičan uspjeh srušivši godišnju inflaciju sa 25.000 procennata na nulu. Počeo je tada najradikalniji ekonomski program reformi u Istočnoj Evropi. Međutim, politička i socijalna cijena njegove „šok terapije” bila je prevelika (Zimmermann, 1997, 66).

²⁹ Klemenčić, 2010, 154.

³⁰ Glaurdić, 2011, 145.

SAD su trebale Jugoslaviji uskratiti ekonomsku pomoć ako ne dođe do demokratskih izbora u svim jugoslavenskim republikama, ili, ako Srbija ne prestane kršiti ljudska prava Albanaca na Kosovu. To je trebalo biti sredstvo pritiska na srbijansko rukovodstvo da otpočne i na JNA da ne spriječava demokratizaciju zemlje, ali i na ostale republike da ostanu u demokratiziranoj Jugoslaviji.³¹

Budući da je taj rok, igrom slučaja, trebalo isteći usred najnovijeg vala nemira u proljeće 1991., Senat je ponovno reagirao, pa je 18. aprila jednoglasno usvojio rezoluciju kojom je službena politika SAD-a bila usmjerena u novom pravcu. Rezolucija je tražila od Miloševića “da prekine sve represivne mjere protiv albanskog stanovništva na Kosovu”, a od Jovića i JNA “da se suzdrže od primjene taktike prinude i sile protiv demokratski izabranih nekomunističkih republičkih vlada”. Ta rezolucija je uputila predsjedniku Bušu i Stejt Departmentu jasnu poruku da se “politika SAD-a prema Jugoslaviji mora zasnivati na podršci demokracije i ljudskih prava, da predsjednik mora hitno poduzeti mjere za kažnjavanje Jugoslavije u slučaju vojnog puča i da jugoslavenska i srbijanska vlada ne zadovoljavaju kriterije za poštovanje ljudskih prava, potrebne za suspenziju Niklsova amandmana”. Bijela kuća i Stejt Department mogli su izaći nakraj s neslaganjem nekoliko članova Kongresa, ali su stvari bile posve drugačije kad je to neslaganje jednoglasno izrazio cijeli Senat.³²

Evropa se već bila podijelila na pitanju Jugoslavije; Njemačka je htjela da se prizna odvajanje Slovenije i Hrvatske, a Francuska i većina članica EZ-a su se tome suprostavljale. U SAD-u je zauzet stav da odvajanje može da izazove i poboljšanje ali i pogoršanje situacije, kako zbog mogućeg revolta srpske strane, tako i razlika unutar EZ-a. Za SAD se postavljalo pitanje da li da podrže njemačkog kancelara Helmuta Kola (Kohla), ili pak Francuze, na čijoj strani je bila velika većina članica EZ-a. Američka pozicija “kako se Jugosloveni dogovore” bila je izložena velikoj kritici unutar EZ-a. Njemačku podršku Sloveniji Francuzi su ocjenjivali kao “veliku igru na račun integriteta Jugoslavije”. I u SSSR-u su se zalagali da se sačuva Jugoslavija, jer bi njen raspad mogao biti zarazan primjer.³³ Generalni sekretar NATO-a Manfred Verner (Wörner) je za vrijeme boravka u Beču 14. aprila 1991. godine izjavio da “NATO nema izrađen koncept za Balkan, jer on po svojoj strukturi nije ni bio pozvan da ga razvija”. On je naglasio da bi se “države članice NATO-a međusobno konsultovale i kooordinirale političku aktivnost u vezi sa Balkanom samo ako bi događaji u tom regionu ugrožavali sigurnost članica NATO saveza”. Komentirajući situaciju u Jugoslaviji u kontekstu postojanja težnji pojedinih republika ka samostalnosti i stavova na međunarodnom planu u prilog očuvanja cjelovitosti zemlje, Verner je naglašavao da NATO ima mjerodavni interes za to da rješenje u Jugoslaviji,

³¹ Podobnik, 2005, 72-76.

³² Ibid.

³³ Jović, 1996, 361-363.

bez obzira na to kako će ono izgledati, bude donijeto na miran način, bez primjene sile, vodeći računa da pritom sigurnost ne bude dovedena u pitanje. U svojoj izjavi je pledirao da se krizni razvoj u Evropi sprječava u okviru procesa Konferencije o evropskoj sigurnosti i saradnji (KESS), za šta su postojale odgovarajuće institucije, a da nova arhitektura sigurnosti na kontinentu počiva na spletu veza institucija KESS-a, Evropske zajednice i Savjeta Evrope.³⁴

Svi znaci budućih sukoba u Jugoslaviji primorali su Administraciju SAD-a da definiše kao glavni cilj svoje politike očuvanje jedinstva Jugoslavije, što je trebala biti slika za predstojeći raspad SSSR-a. Osim toga u raspadu Jugoslavije je viđena opasnost od dezintegracije i destabilnosti u jugoistočnoj Evropi. Time bi bila ugrožena sigurnost arsenala atomskog oružja Crvene armije, pa je primarni cilj američke politike bila njegova kontrola. Osim toga vodilo se računa i o specijalnim odnosima između Beograda i Moskve, pa se oprezno pristupalo rješenju jugoslavenskog problema.³⁵ SAD su bile spremne prepustiti jugoslavensku krizu Evropljanima, jer su htjele da oni dokažu kako su sposobni sami rješavati sigurnosne izazove ili da pokažu da oni za to nisu bili sposobni. Prema mišljenju državnog sekretara Bejkera, Bušova administracija u to doba je bila zaokupljena ozbiljnim neslaganjem s nekim zapadnoevropskim državama, najviše s Francuskom, u vezi odnosa NATO-a i odbrambenog krila EZ-a, Zapadnoevropske unije (WEU). To neslaganje se temeljilo na tvrdnji tih zapadnoevropskih faktora da je Evropi u poslijehladnoratovskom svijetu bio potreban poseban odbrambeni identitet, nezavisan o SAD-u. Bejker se poslije sjećao: “Zbog toga se u Vašingtonu pojavilo raspoloženje koje se često osjećalo, ali rijetko otvoreno izražavalo, kako je došlo vrijeme da se Evropljane navede da počnu preuzimati odgovornost i pokažu da mogu djelovati kao jedinstvena sila. Jugoslavija je za to bila izvrstan test “. Ili, kako je Brendan Simms tvrdio: “ I Bejker i Iglberger su smatrali da ne treba pasti na evropski blef. Zaista, kladili su se na dva jedina moguća ishoda. Ako Evropljani uspiju, to će omogućiti lakše rješavanje dnevnog reda na kojem su već preovladavali Irak i raspad Sovjetskog Saveza; ako ne uspiju, to će ih naučiti da budu ponizniji. “Oni će to uprskati”, tvrdio je Iglberger, “i to će im očitati bukvicu i naučiti ih da dijele teret”.³⁶

Događaji iz posljednjih dana 1990. godine su pokazali da su Hrvati, Slovenci i Srbi odustali od života u zajedničkoj državi. Hrvatski sabor je 22. decembra proglasio novi ustav koji je potvrdio suverenost te republike, a dan kasnije Slovenija je uspješno održala referendum o mogućoj nezavisnosti. A vlada Srbije je 27. i 28. decembra nezakonito prisvojila 18,2 milijardi dinara (vrijednosti više od 2,6 milijarde njemačkih maraka) iz primarne emisije Federacije kako bi platila niz so-

³⁴ *NATO nema koncept za Balkan*, “Oslobođenje”, Broj 15381, 15. april 1991, 3.

³⁵ Koslowski, 1995, 115.

³⁶ Zimmermann, 1997, 168.

cijalnih subvencija pomoću kojih je pobijedila na izborima i kako bi se pripremila za nadolazeći rat.³⁷

Prema ocjenama američkih eksperata, raspad Jugoslavije na manje državice ne bi riješio ni jedan jugoslavenski problem nego bi se unutrašnji problemi prenijeli na nivo odnosa između više suverenih državica. Dok su zapadne zemlje čvrsto zastupale jedinstvo Jugoslavije, obeshrabrivale njen raspad i ratne sukobe, u Savjetu za nacionalnu sigurnost SAD-a su ocijenili da su oni neminovni. Iglberger je izjavio da SAD neće okrenuti leđa Sloveniji ukoliko ona odluči da se odvoji. SAD su jasno naglašavale da “daju izvjesnu prednost demokratizaciji u odnosu na jedinstvo Jugoslavije”. Istovremeno su ocjenjivale da su ekonomske reforme bile u sjenci katastrofalne političke situacije i međunacionalnih odnosa.³⁸ Ambasador Cimerman je 17. januara 1991. uručio Joviću promemoriju SAD-a o Jugoslaviji i Kosovu, prenoseći mu zabrinutost Vlade SAD-a i upozoravajući da se “ona protiv svakoj primjeni sile ili prijetnji silom, koja bi mogla zaustaviti demokratske promjene”. Istovremeno je podvlačio da SAD podržavaju jedinstvo Jugoslavije, ali ne i takvo koje bi ugrozilo demokratiju. Američka administracija je smatrala da bi upotreba sile u rješavanju spornih pitanja dovela do ozbiljnih sukoba. Cimerman je prenio poruku svoje Vlade da će, ukoliko u rješavanju situacije bude upotrijebljena vojna sila, SAD-u biti veoma teško da odobri ekonomsku pomoć. SAD su snažno podržavale jedinstvo Jugoslavije smatrajući da se ono može očuvati kroz demokratske promjene, poštivanje ljudskih prava i reforme tržišne privrede. Insistirale su da je ustavno uređenje pitanje o kojem trebaju odlučiti jugoslavenski narodi u skladu sa principima KESS-a putem mirnog, demokratskog dijaloga.³⁹

Franjo Tuđman je, nakon predizborne kampanje u Hrvatskoj, ublažio svoju retoriku, ali njegovo javno osporavanje nacionalnog identiteta bosanskohercegovačkih Muslimana ili nezavisnog statusa Bosne i Hercegovine još je više zatrovalo već ozbiljno narušene međunacionalne odnose. Situacija je bila pogotovu ozbiljna jer je Bosna i Hercegovina upravo bila na putu prema prvim slobodnim izborima, koji su trebali odrediti njenu i jugoslovensku budućnost. Ocjena američkih senatora o situaciji na Kosovu i u Jugoslaviji bila je u skladu s medijskim izvještajima i, još važnije, s obavještajnim procjenama budućnosti federacije. Već u avgustu i septembru 1990. godine pripadnici srpske manjine u Krajini su uspostavile prepreke na putevima, uzeli oružje iz policijskih stanica i minirali željezničke pruge. Kroz propagandu iz Beograda pojačan je strah kod srpskog stanovništva zbog “povratka hrvatskog fašizma”. Nakon što su hrvatske policijske snage počele na silu da vraćaju opljačkano oružje SDS je počeo da poziva srpski narod na “zaštitu Srba protiv

³⁷ Koslowski, 1995, 116.

³⁸ Jović, 1996, 219-223.

³⁹ Ibid., 248-253.

terora u Hrvatskoj”. Zatim je 21. decembra slijedilo proglašenje autonomije Srba iz Krajine.⁴⁰

Na početku 1991. godine u Vašingtonu je rasla zabrinutost da bi JNA mogla vojno intervenirati u Republici Hrvatskoj. Cimerman je 11. januara 1991. u razgovoru s Jovićem upozorio da bi “upotreba sile, ili zastrašivanje od strane JNA, ubrzali raspad, a ne sačuvali jedinstvo Jugoslavije”. Kada su se zategnutosti povećale, EZ se još uvijek držala suzdržano. Reakcije su uslijedile tek u martu 1991. godine. Iako izbori u Srbiji nisu bili otvoreno namješteni, opozicija se smatrala izigranom, iznijela je optužbe za izbornu prevaru i organizirala ulične proteste zbog pristrasnog izvještavanja državne televizije. Događaji su kulminirali 9. marta 1991, okupljanjem više od 150.000 osoba u Beogradu. Skup se izrodio u ulične neredе, koje je smirila tek pojava vojske na ulicama. Značaj događaja od 9. marta 1991, je višestruk. Prvo, otkrili su koliko je Miloševiću stalo da se održi na vlasti. Drugo, doveli su do obnavljanja Miloševićevih pokušaja da stvori krize drugdje u jugoslavenskoj federaciji, pogotovo u Hrvatskoj da bi odvratio pažnju od situacije u Srbiji i prikazao opoziciju kao nepatriotsku. I, treće, učvrstili su Slovence u uvjerenju da je nužno da što prije izvuku Sloveniju iz nevolje u koju je srljao ostatak zemlje.⁴¹ Na sastanku Evropskog parlamenta u Strazburu 13. i 14. marta, poslanici su vodili debate o događajima prethodnih dana u Beogradu. Većina poslanika je izražavala zabrinutost zbog produbljivanja krize, kako institucionalne tako i ekonomske i političke, koja je potresala jugoslavensku federalnu strukturu i prijetila da izazove njen raspad. Poslanici su izražavali ogorčenost zbog pribjegavanja intervenciji JNA i ukazivali na štetne posljedice za odnose EZ-a i Jugoslavije koje je mogao izazvati svaki pokušaj rješavanja krize vojnom silom. Poruka Evrope, izrečena 14. marta 1991, je glasila: “sačuvati jedinstvo jugoslavenske zajednice”. Evropa se praktično jednoglasno izjasnila za jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije, kako je to bilo zapisano u zajedničkoj rezoluciji oko 80 % poslanika Parlamenta. Socijalisti, koji su predstavljali najveću parlamentarnu grupu, pitali su “kako Evropa zamišlja buduće odnose s Jugoslavijom”. Parlamentarci su se, također, opredijelili za očuvanje jugoslavenske zajednice, pa su zato posebno pozvali sve narode Jugoslavije da “ne jačaju etničke i nacionalne podvojenosti, nepomirljive s evropskim perspektivama”.⁴² U rezoluciji parlamentarne grupe ujedinjene evropske ljevice, komunisti Francuske i Grčke, navodilo se da “postoji opasnost da jugoslavenska drama izazove neizbježnu krizu balkanskog regiona, susjednih zemalja i ugrozi proces demokratizacije istočne i centralne Evrope”. To je bio jedini dokument u kojem su ocjenjivani neredi u Beogradu, izraženo ogorčenje i osuda upotrebe armije, te se tražilo da jugoslavenska

⁴⁰ Witte, 2000, 35-36.

⁴¹ Wachtel – Bennet, 2010, 45.

⁴² *Evropa za očuvanje Jugoslavije*, “Oslobođenje”, Broj 15350, 15. mart 1991, 1.

Vlada otvori istragu i garantira ravnopravnost korištenja sredstava informiranja za sve političke snage.⁴³ Evropski parlament je naglasio “da se sa stranputice može vratiti organiziranjem slobodnih saveznih izbora, punim poštivanjem prava čovjeka i političkih prava svih ljudi i manjina bez obzira na njihova nacionalna, vjerska i politička ubjeđenja a shodno načelima KESS-a”. Poslanici su jasno naglasili da “žele demokratsku Jugoslaviju, slobodu i ravnopravnost njenih naroda i njen progres koji se zasniva na slobodnoj volji republika i autonomnih pokrajina o njihovoj političkoj budućnosti, izraženoj na miran i demokratski način”. “Dvanaestorica” EZ-a su 26. marta 1991. dali izjavu u kojoj su izražavali zabrinutost zbivanjima u SFRJ, naglašavajući da “jedino demokratska Jugoslavija ima dobre izgleda da se harmonično integrira u novu Evropu”. Oni su podvukli svoju podršku naporima da se ustavna kriza rješava putem dijaloga i da od svih strana traže da se suzdrže od primjene sile i u potpunosti poštuju ljudska prava i demokratske principe, u skladu s pariškom poveljom o novoj Evropi.⁴⁴

Američka administracija je tada lavirala između hrvatskog i slovenačkog nacionalizma na jednoj i velikosrpskog hegemonizma u sprezi s komunističkom ideologijom armijskog vrha na drugoj strani. Predsjednik Buš je 28. marta 1991. poslao pismo premijeru Markoviću, u kojem je iznio poznate stavove podrške saveznoj Vladi, te, kao najvažnije, naglasio da “SAD ne daju, niti će davati prednost bilo kojoj nacionalnoj ili etničkoj grupi u Jugoslaviji”.⁴⁵ NATO je stalno razmatrao situaciju u Jugoslaviji. Rezime gledanja na aktuelno stanje vidio se iz dokumenta pripremljenog za sastanak Savjeta NATO-a 27. marta 1991. Opća situacija u Jugoslaviji izazivala je u veliku uznemirenost. U vezi s tim očekivalo se da Zapad neće intervenirati trupama da bi izmijenio stanje do kojeg bi u Jugoslaviji došlo nasilno, ali je imao na raspolaganju veliki broj drugih instrumenata djelovanja, koji bi bili aktivirani u slučaju izbijanja rata ili vojne intervencije u političke svrhe.⁴⁶

U toku maja 1991. proces raspada Jugoslavije je nastavljen. Načelnik Generalštaba SFRJ Adžić je prijetio Hrvatskoj napadom a ministar odbrane Kadrijević je izjavio da se Jugoslavija već nalazi u građanskom ratu. Skupština Slovenije je 8. maja uputila Skupštini SFRJ izjavu o razdruživanju od Jugoslavije. Šansa za postojanje zajedničke države je 15. maja 1991. doživjela novi udar. Tog dana funkciju predsjednika Predsjedništva je trebao da preuzme Hrvat Stipe Mesić, ali je Milošević to spriječio i Predsjedništvo je bilo paralizirano, a time je i JNA bila bez civilnog šefa. Tri

⁴³ Magaš – Žanić, 1999., 16.

⁴⁴ EA, Erklärung der Europäischen Politischen Zusammenarbeit zu Jugoslawien, Luxemburg-Brüssel, 26. März 1991, EA, Nr 21/1991, D – 527 – D - 528; Up: *Luksemburg. Dvanaestorica o Jugoslaviji*, “Oslobođenje”, Broj 15363, 28. mart 1991, 3.

⁴⁵ Podobnik, 2005, 68-70.

⁴⁶ Jović, 1996, 317.

dana kasnije Skupština srpske krajiške autonomije je proglasila prisajedinjenje svoje teritorije Srbiji, a četiri dana dana kasnije, 19. maja 1991., 94 % Hrvata se izjasnilo za samostalnost Hrvatske.⁴⁷

Na ministarskoj konferenciji KESS-a, održanoj u Berlinu 19. i 20. juna 1991., ponovo je data podrška jedinstvu i teritorijalnom integritetu SFRJ. Međutim, Bundestag je donio rezoluciju u kojoj se prvi put prihvatala ideja da narodi u SFRJ "sami trebaju odlučiti o svojoj sudbini uz pravo na otcjepljenje". Istovremeno su predstavnici EZ-a, Pos, Brok i Đani de Mikelis (Gianni de Michelis) tražili da se priznavanje Slovenije i Hrvatske odgodi za tri mjeseca.⁴⁸

Datum konačnog proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske se bližio i ambasador Cimerman je u junu 1991. putovao u Zagreb i Ljublanu, da bi ih upozorio na posljedice "jednostrane secesije", tvrdeći da će biti odgovorne za izbijanje rata. Tek tada američka administracija je pokušala da pruži podršku za republike koje su se zalagale za konfederativne planove. Neuspješni sastanak predsjednika Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine o pokušaju uspostave konfederacije, predstavljao je znak Sloveniji i Hrvatskoj da nastave svoj put ka proglašenju nezavisnosti. Uprkos svim apelima, Slovenija i Hrvatska su 25. juna 1991. proglasile nezavisnost.⁴⁹ Istog dana pripadnici slovenačke Teritorijalne odbrane (TO) pokušali su zaposjesti granične prelaze prema Austriji. Ispaljeni su prvi kuršumi, a bilo je i poginulih. Toga dana, počeo je rat u Jugoslaviji. Zahvaljujući dobro opremljenoj i naoružanoj vojsci, ostavštini SFRJ i Josipa Broza, Srbija i Crna Gora su započele prvu u nizu agresija protiv ostalih naroda Jugoslavije s ciljem ujedinjenja svih Srba u jednu državu. Beograd se mogao pomiriti s gubitkom Slovenije, ali nikako da izvan srbijanskih granica ostanu srpske manjine, pogotovo u granicama Hrvatske i Bosne i Hercegovine.⁵⁰

Nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske i izbijanja oružanih sukoba, američka administracija je i dalje gledala na Jugoslaviju kao primjer za eventualne događaje u SSSR, ne upućujući Sloveniji i Hrvatskoj ohrabrujuće signale. SAD su podržavale takvu državnu formu u kojoj bi se jugoslavenske republike mogle mirno i demokratski dogovoriti. Najznačajnija promjena u američkoj politici je bila odluka administracije da neće preuzeti vođstvo u jugoslavenskoj krizi.⁵¹ Tek nakon angažiranja JNA protiv Slovenije i Hrvatske, EZ se aktivnije uključila u jugoslavensku krizu. Austrija je pokrenula krizni mehanizam KESS-a što je obavezivalo Jugoslaviju da

⁴⁷ Šadinlija, 2013, 127.

⁴⁸ EA, Erklärung des Außenministers des KSZE zu Jugoslawien, abgegeben am 19. Juni 1991 in Berlin, EA, 14/1991, D. 355 – D. 357.

⁴⁹ EA, Unabhängigkeitserklärung der Republik Slovenien vom 25. Juni 1991, EA, 21/1991, D. 528- D. 531 i Erklärung über die Schaffung der souveränen und unabhängigen Republik Kroatien vom 25. Juni 1991, 21/1991, D. 531- D. 534.

⁵⁰ Reuter, 1993, 343 - 344.

⁵¹ Paulsen, 1995, 38.

obrazloži svoje vojno angažiranje. Na sastanku Savjeta Evrope 28. juna 1991. razlike u mišljenju su se jasno ispoljile. Njemački kancelar Kol je naglašavao pravo na samostalnost jugoslavenskih republika. Francuska, Velika Britanija i Španija su ukazivale na značaj teritorijalnog integriteta SFRJ.⁵² Velika Britanija i Francuska imale su slične poglede na jugoslavensku krizu. Francuska politika se svodila na historijske odnose ili, kako je “rekao Fransoa Miteran (Francois Mitterand), “sve povijesne datosti ovog stoljeća nalaze se tu ujedinjene na jednom opasnom terenu. “Dvanaestorica” nemaju snagu za bitku, ili intervenciju. SSSR, koji ima svojih nacionalnih problema, neće intervenirati. Mi ne smijemo zanemariti naša tradicionalna prijateljstva. Za nas, kao i za Rusiju, to je Srbija. Slovenija i Hrvatska su više okrenute Njemačkoj. Dakle, ne možemo utjecati, navijajmo za prijatelje”.⁵³

Dok je većina članica EZ-a podržavala uvođenje zajedničkog evropskog sigurnosnog sistema, Velika Britanija je predstavljala veliku prepreku. Francuski prijedlog da se u Jugoslaviju pošalju snage za razdvajanje, prvi put stavljen na raspravu krajem juna 1991, dobivao je, kako se sukob širio, sve snažniju podršku većine evropskih država. Ali, Velika Britanija se tome prijedlogu sistematski suprotstavljala dok ga, tri mjeseca kasnije, nije podržalo i jugoslavensko Predsjedništvo koje je tada bilo pod potpunom kontrolom Miloševića. U tom trenutku JNA i srpske paravojne jedinice su već bile okupirale gotovo trećinu Hrvatske. Britanska podrška Beogradu postala je glavno obilježje njene politike u regiji i znatno je utjecala na oblikovanje politike međunarodne zajednice prema Balkanu.⁵⁴

U svom stavu od 5. jula 1991. Savjet Evrope je pozdravljao odluku KESS-a o namjeri slanja promatračke misije, kao i uvođenje embarga na uvoz oružja u cijelu SFRJ. Francuski ministar, Roland Dima (Dumas) je predložio plan kojim se SFRJ priznaje pravo da sama odlučuje o svojoj sudbini.⁵⁵ Nakon neuspješnih razgovora u Beogradu, ministar Hans Ditrih Genšer (Hans Dietrich Genscher) je zahtijevao priznanje jugoslavenskih republika ukoliko se borbena djelovanja JNA ne obustave. On je 6. jula 1991. izjavio da “narodi Jugoslavije trebaju sami odlučiti o svojoj budućnosti i da je samo njihova stvar kako će se dogovoriti”. U prilogu za časopis Velt am Zontag (“Welt am Sonntag”) podsjetio je da su se tako opredjelili ministri spoljnih poslova trideset pet zemalja KESS-a na sastanku u Berlinu 19. juna 1991. Predvidio je nastanak konfederativne Evrope u kojoj više neće biti mjesta nacionalizmu i dominaciji. Tvrdio je da tamo gdje se ne poštuju ljudska i manjinska prava, pravo na samoopredjeljenje i demokratija, postoji opasnost novog nacionalizma i balkanizacije

⁵² Witte, 2000, 57.

⁵³ Starešina, 2004, 50-51.

⁵⁴ Hodge, 2007, 31.

⁵⁵ EA, EPZ- Erklärung zur Lage in Jugoslawien, Den Haag, 5. Juli 1991, 21/1991, D. 536-D. 537.

Evrope.⁵⁶ Na poziv jugoslavenske Vlade “Trojka” se 7. jula 1991. sastala na Brionima. EZ je i dalje čvrsto stajala na stanovištu da se Jugoslavija kao državna zajednica očuva i da se pregovori trebaju nastaviti. Postignuti sporazum je predviđao slanje promatračke misije, kao i odlaganje odluke o nezavisnosti Slovenije i Hrvatske.⁵⁷ Nekoliko dana nakon potpisivanja Brionskog sporazuma, Borisav Jović se nagodio sa slovenačkim predstavnikom Janezom Drnovšekom da će potpuno povući snage JNA iz Slovenije i da ih neće ostaviti u kasarnama kako je bilo predviđeno Brionskim sporazumom. Uprkos jakim protestima hrvatskog predstavnika Stipe Mesića i premijera SFRJ Ante Markovića, nova je koalicija u saveznom predstavništvu 18. jula glasala za napuštanje Slovenije, upravo onako kako je to stalno zahtjevao Milošević.⁵⁸ Namjera Jovića i srbijanskog bloka bila je jasna. Snage JNA su se trebale preseliti u Bosnu i Srbiju odakle su se mogle iskoristiti u bitkama koje su Milošević i njegov režim željeli. Kako se tvrdi u izvještaju CIA-e od 19. jula 1991., ta je odluka značila “de facto” priznanje slovenske nezavisnosti i izolaciju Hrvatske. Dok su širom Hrvatske tih ljetnih mjeseci planuli sukobi, a JNA nagomilala velike oklopne snage te ih otvoreno koristila pomažući krajiškim Srbima, bilo je jasno da pravi rat tek počinje. Vrhovno zapovjedništvo armije definitivno se priklonilo programu Miloševića. Od sredine jula 1991., JNA je u svakom pogledu postala najmoćnije sredstvo u arsenalu Slobodana Miloševića. Niz tadašnjih presretnutih Miloševićevih razgovora s njegovim saradnicima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, koji su korišteni kao dokazni materijal na suđenju Miloševiću u Hagu, jasno ukazuje na takav razvoj događaja.⁵⁹

Na sastanku u Londonu sredinom jula 1991. zemlje G-7 pod presudnim utjecajem Velike Britanije i SAD-a, usuglasile su se da ne mogu učiniti ništa kako bi spriječile sukob u Hrvatskoj te su se sakrile iza izjave “da narodi Jugoslavije moraju sami odlučiti o svojoj budućnosti”. Dio takvog stava, u slučaju Francuske i Velike Britanije, temeljio se i na više-manje otvorenim simpatijama prema Srbiji i njezinim ciljevima.⁶⁰

Kako je zabilježio ambasador Cimerman, Milošević je bio prepredeniji od Tuđmana. U julu 1991. uvjeravao je ministra Bejkera da “Srbija ne želi ni pedlja zemlje izvan Srbije”. Dan nakon što su bosanskohercegovački Srbi poduzeli secesionistički akt proglašenjem “Srpske Republike Bosne i Hercegovine”, Milošević je rekao Cimermanu da je Srbija neće priznati. Mjesec dana kasnije protivrječio je svojoj tezi da “svi Srbi moraju živjeti u jednoj državi”, rekavši da će “Srbija prihvatiti nezavisnost

⁵⁶ *Genšer nakon Haga. Jugosloveni sami odlučuju o svojoj sudbini*, “Oslobođenje”, Broj 15462, 7. juli 1991, 3.

⁵⁷ EA; Gemeinsame Erklärung der Ministertroika der Europäischen Gemeinschaft und der jugoslawischen Konfliktparteien über einem Friedensplan für Jugoslawien vereinbart in Brioni (Jugoslawien) am 7. Juli 1991, Nr 21/1991/1991, D. 537 - D. 539.

⁵⁸ Glaurdić, 2011, 176.

⁵⁹ *Ibid.*, 177.

⁶⁰ *Ibid.*, 180.

svih četiriju republika koje to traže, uključujući i Bosnu i Hercegovinu”.⁶¹ U toku jeseni 1991. ministar Genšer je pritiskao EZ da prizna Hrvatsku i Sloveniju, dok je u isto vrijeme ambasador Cimerman pokušavao nagovoriti Zajednicu da odgodi priznanje. Neposredno prije konferencije na vrhu EZ-a, Stejt Department je američkim ambasadorima u glavnim gradovima EZ-a uputio kratku poruku u kojoj se od njih tražilo da utječu na odluku o odgađanja priznanja. Međutim, ni jedan poziv nije naišao na pozitivan odgovor.⁶²

Nakon dogovora evropske “Trojke” došlo je do sastanka ministara spoljnih poslova EZ-a 6. avgusta 1991. u Den Hagu (Den Haag), koji je završen još jednom javnom deklaracijom. Poštujući načelo nepristranosti nije bilo moguće postići opću saglasnost da se Srbija nazove agresorom, pa je u deklaraciji samo osuđena jedna neimenovana republika, a nije postignut ni dogovor o sankcijama. Od komisije je zatraženo da “Dvanaesticu” obavijesti o mogućim privrednim i finansijskim mjerama prema republikama koje saraduju ili ne saraduju.⁶³

Na vanrednom savjetovanju ministara spoljnih poslova EZ-a 27. avgusta 1991. jasno je ukazano na činjenicu da je Srbija glavni krivac: “Evropska zajednica i njene članice su bile preneražene primjenom nasilja u Hrvatskoj”. Ministri su podsjećali odgovorne za nasilje da su odlučni da “nikada neće priznati promjene granica koje ne budu uspostavljene mirnim sredstvima i kroz dogovor”. Još uznemirujuće je bilo poricanje da dijelovi JNA aktivno podržavaju srpsku stranu. Na prijedlog Francuske primirje je trebalo biti osnova za održavanje mirovne konferencije. Hans van den Broek (Broek) je 1. septembra u Beogradu dogovorio primirje u Hrvatskoj, što je omogućilo održavanje mirovne konferencije.⁶⁴ Iako su se borbe rasplamsale tri dana kasnije, EZ je odlučila da se konferencija nastavi. Ona je počela 7. septembra i Karington je već 17. septembra potpisivanjem primirja za Jugoslaviju u Igalu zabilježio prvi uspjeh ali se ni ono nije dugo održalo.⁶⁵

Jugoslavenska kriza je Velikoj Britaniji pružila priliku da unutar EZ-a djelomično ponovo preuzme inicijativu kada je u pitanju bilo nametanje njenih stavova ondje gdje je bila najjača, u diplomaciji. Lakoća kojom je uspijevala dovoditi ostale članice EZ-a do konsenzusa, djelomično se mogla pripisati i strukturama uspostavljenim unutar EZ-a, koje su zahtijevale jedinstven stav po pitanju spoljne i odbrambene politike. To je dijelom bilo prouzrokovano i nastojanjem nizozemskog Predsjedništva da se

⁶¹ Zimmermann, 1997, 210.

⁶² Ibid., 207-208.

⁶³ EA; EPZ- Erklärung zu Jugoslawien, Den Haag, 6. August 1991, Nr 21/1991, D. 540- D. 541.

⁶⁴ EA; Abkommen über einen Waffenstillstand in Kroatien unterzeichnet am 1. September in Belgrad, Nr 21/1991, D. 544-D. 545.

⁶⁵ Erklärung zu einem Waffenstillstand in Jugoslawien abgegeben vom EG- Beanfragten Lord Carrington, des Presidenten der Republic Kroatien und Serbien und dem jugoslawischen Verteidigungsminister in Igalu (Jugoslawien) am 17. September 1991, EA, Nr 21/1991/1991, D. 548.

očuva jedinstvo unutar EZ-a u periodu pred Mاستriht (Mastriht), ali i nespremnošću evropskih zemalja da preuzmu odgovornost za vojno djelovanje. Istovremeno, ni SAD nisu bile spremne da se aktivno uključe.⁶⁶ Dva dana kasnije sastali su se ministri spoljnih poslova EZ-a i vodili raspravu o tome da li je vrijeme da se Vijeće sigurnosti UN-a obavijesti o jugoslavenskom pitanju s ciljem da se dobije podrška za mirovne snage, po mogućnosti iz redova Zapadnoevropske unije. Tome se oštro suprostavljao ministar spoljnih poslova Velike Britanije, Douglas Herd (Douglas Hurd), koji je smatrao da će se, ako započne vojna intervencija, prije ili kasnije morati suočiti sa izborom između napuštanja misije ili povećanja uloga, insistirajući da se zaoštire ili poboljšaju sredstva političkog i ekonomskog pritiska, posebno za kontrolu embarga na uvoz oružja. Ministri su pozdravljali sporazum iz Igala o prekidu vatre kao posljednju priliku za nastavak pregovora. Pozvali su sve strane da se suzdrže od svakog vojnog i političkog djelovanja što bi moglo štetiti konferenciji koja je zbog nastavka nasilja bila dovedena u pitanje. Ministri su bili krajnje oprezni kada je bilo riječi o uključivanju ZEU. Oni su pozdravili činjenicu da će razmotriti načine kako bi se mogla podržati djelatnost promatrača EZ-a i učiniti ih što efikasnijim na održavanju mira.⁶⁷ Milošević je iskoristio neusaglašenost u EZ-u i uputio stotine tenkova, oklopnih vozila, teških kamiona i teške artiljerije na hrvatske granice i rasporedio ih za napad u tri smjera, a već je bilo blokirano sedam hrvatskih luka na Jadranu. Dubrovnik je bio pod opsadom, a Vukovar i neki drugi gradovi izloženi artiljerijskim napadima. Srbija je sve pripremila da u Hrvatskoj zauzme oko trećine njenog teritorija, a istovremeno su se u Bosni i Hercegovini pojačavale napetosti između Srba i ostalih naroda. Srbi su osnovali četiri "Srpske autonomne oblasti" (SAO), a iz Beograda je vođena operacija njihovog naoružavanja preko JNA. Odluka EZ-a da se vojno ne intervenira bila je jedna od četiri uzajamno povezane političke odluke prihvaćene u septembru 1991., kojima je bila uobličena uloga Evrope na Balkanu za period od naredne četiri godine.⁶⁸

Dio razloga zbog kojih je Zapad digao ruke od Hrvatske i Jugoslavije temeljio se i na općoj politici prema Sovjetskom Savezu. Gorbačov je u to vrijeme dramatično gubio vlast pa je postojala stvarna opasnost od velikog sukoba između periferije SSSR-a i tvrdolinijaša u središnjoj vladi. Zapad se stoga nije htio isticati u vezi raspada Jugoslavije, što je moglo postati presedan za Sovjete. Kako je jedna američki dužnosnik izjavio "Njujork Tajmsu" ("New York Times") Sovjetski Savez se može održati ili raspasti, ali mi želimo ostati čisti tako da nas nitko ne okrivljava za ishod, kakav god on bio (...) sjedit ćemo po strani sve dok ne dobijemo žuljeve na

⁶⁶ Hodge, 2007, 59.

⁶⁷ EA; EPZ Erklärung zu Jugoslawien, Den Haag, 19. September 1991, Bulletin. Presse und Informationsamt der Bundesregierung, Nr 103, 25. 9. 1991. Up: Libal, 74-75.

⁶⁸ Hodge, 2007, 38-39. Te četiri odluke su bile da nema vojne intervencije, da se uvede embarga na uvoz oružja, da se angažiraju mirovne snage i da se rješenje postigne pregovorima.

stražnjici”. Pokretanje evropske intervencije koju bi koordinirao WEU zahtjevalo bi mnogo napora i vremena, a vremena je bilo malo, što je bilo jasno i vrhovnom zapovjedništvu JNA. Rasprava o ulozi ZEU-a ponovo je oživjela u septembru i donijela određene rezultate. Krajem jula i početkom avgusta, međutim, radilo se tek o praznom poziranju i odvracanju pažnje, lako odbačenom od najvećeg pobornika NATO-a i najvećeg protivnika intervencije u Jugoslaviji - Velike Britanije⁶⁹.

Kada se situacija zaoštrila, pozivajući se na Član 7 Povelje UN-a i konstatirajući da je jugoslavenski sukob postao “direktna prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti”, na prijedlog Kanade, Austrije, Mađarske i jugoslavenske vlade, sazvana je sjednica Vijeća sigurnosti UN-a, koje je rezolucijom 713, uz saglasnost Jugoslavije, 25. septembra 1991. donijelo prvu od šezdeset sedam rezolucija koliko će ih biti usvojeno do januara 1995. Rezolucijom 713 zahtijevano je primirje u Hrvatskoj i uveden embargo na uvoz oružja u sve jugoslavenske republike.⁷⁰ “Krnje Predsjedništvo SFRJ” je 3. oktobra 1991. odlučilo da se proglaši stanje neposredne ratne opasnosti i preuzmu ingerencije Skupštine shodno tom stanju. Proglašena je i djelomična mobilizacija oružanih snaga JNA.⁷¹ Uprkos teškim okolnostima, pregovori su ipak napredovali. U razgovoru između Bruka (Broek), Karintona i predstavnika “strana u sukobu”, 4. oktobra 1991. u Den Hagu je prvi put razmatran stav po kojem je u okviru globalnog rješenja bilo moguće priznavanje jugoslavenskih republika. Njegove glavne tačke su bile: labava asocijacija ili veza suverenih i nezavisnih država; reguliranje zaštite manjina, uključujući garancije ljudskih prava i moguć poseban status za određene regije; nema jednostrane promjene granica.⁷² Borbe su i dalje trajale i uskoro je došlo do djelimične mobilizacije JNA i opće mobilizacije hrvatske policije. Nakon toga ministri spoljnih poslova EZ-a su na informativnom sastanku u Nizozemskoj usvojili deklaraciju, koja je osuđivala djelovanja “krnjeg Predsjedništva” SFRJ i naglašavala da ministri EZ-a nisu spremni priznati ni jednu odluku koju ono donese. Zaključeno je da “sukobljene strane ne žele sukobe okončati na miran način”, zbog čega su najavljene restriktivne mjere u formi privrednih i trgovačkih sankcija krivcima. Također je podržana ideja da “politička rješenja treba tražiti u perspektivi priznanja jugoslavenskih republika”.⁷³ Povod za nove nesporazume u Bosni i Hercegovini bila je i izjava predsjednika

⁶⁹ Glaurdić, 2011, 182

⁷⁰ EA, Resolution 713 (1991) des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen über ein bindendes Waffenembargo gegen Jugoslawien, verabschiedet am 25. September 1991. In New York, EA, 21/1991, D. 550.

⁷¹ Velimirović Janko i drugi, 2002, 48.

⁷² EA; Erklärung zu Vereinbarung von Den Haag über den Konflikt in Jugoslawien abgegeben anlässlich eines Treffens zwischen den Konfliktparteien unter vermittlung der EG in Außenministerium von Den Haag am 4. Oktober 1991, Nr 21/1991, D. 555.

⁷³ EA; EPZ- Erklärung zu Jugoslawien, Informelle Tagung der Außenminister, Haarzulens, 6. Oktober 1991, Nr 21/1991, D. 555 – D. 556.

Izetbegovića kojom je građane Bosne i Hercegovine pozvao na neutralnost u oružanim sukobima u Hrvatskoj. Nikola Koljević je ocijenio da je ta izjava neprihvatljiva jer ona nije izražavala interese sva tri naroda. Koljević je smatrao da bi neutralnost oštetila srpsku stranu, kao i da predsjednik Izetbegović želi da spriječi dejstva JNA iz Bosne i Hercegovine.⁷⁴ Karadžić je bio još oštrije tvrdeći da Bosna i Hercegovina nije samostalna država i ne može da donese odluku o neutralnosti, smatrajući da je JNA jedina savezna institucija i ona mora da bude podržana u njenim "legalnim i dostojanstvenim naporima u cilju sprječavanja dalje eskalacije nasilja i fašističkog ludila paravojnih formacija koje teže konačnom rušenju Jugoslavije i stvaranju suludih istorijsko preživelih projekata u kojima niko neće biti srećan".⁷⁵ Ratna psihoza je vladala sjednicom parlamenta. Radovan Karadžić je na zahtjev bošnjačkih i hrvatskih političara na to reagovao riječima "Molim vas da ozbiljno shvatite, ovo nije dobro što vi radite. Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu, ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje." Predsjednik Izetbegović je zatim uputio Karadžiću jasnu poruku da njegove riječi i njegov način izlaganja jasno pokazuje zašto Bošnjaci možda i neće ući u buduću Jugoslaviju; njegove riječi su pokazale zašto je i kod drugih naroda, takva Jugoslavija koju on predlaže omražena, upućujući jasnu poruku da muslimanski narod neće nestati.⁷⁶ Srpski poslanici napustili su Skupštinu, a odluka o nezavisnosti usvojena je u nastavku zasjedanja u prvim satima 15. oktobra. Usvojeni su "Platforma Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine" i Memorandum SDA.⁷⁷ Državno rukovodstvo Bosne i Hercegovine se 15. oktobra 1991. u Sarajevu sastalo sa generalom V. Kadijevićem i najodgovornijim ličnostima iz SSNO i Generalštaba JNA. Predsjednik Izetbegović se ogradio od rata u Hrvatskoj, smatrajući da Bosna i Hercegovina ne treba da se miješa u rat koji je smatram besmislenim. Posebno je ukazivao na tek izglasane skupštinske odluke u kojoj bi Bosna bila suverena "bar onoliko koliko je to Srbija i Hrvatska".⁷⁸

Posljednji dan tromjesečnog moratorijuma uspostavljenog "Brionskim sporazumom" je isticao 8. oktobra 1991. Generalni sekretar UN-a, Perez de Kueljar (Cuellar), je odlučio na Balkan, kao svog ličnog izaslanika, uputiti Sajrusa Vensa (Cyrus Vance), bivšeg državnog sekretara SAD-a. Prema njegovom mišljenju, EZ nije

⁷⁴ *Predsjedništvo S.R. BiH. Neutralnost- moralni čin*, "Oslobođenje", Broj 15556, 9. oktobar 1991, 1.

⁷⁵ "Oslobođenje", Broj 15557, 10. oktobar 1991, 13.

⁷⁶ *Tri pogleda na budućnost BiH. Memorandum SDA i HDZ. Za suverenu BiH*, "Oslobođenje", Broj 15562, 15. oktobar 1991, 1.

⁷⁷ Šehić, 2013, 94.

⁷⁸ Ibid.

mogla biti neutralna u nametanju pravednog mira. U saradnji s Karingtonom, Vens je bio ovlašten da započne pregovarački proces pod okriljem EZ-a i UN-a.⁷⁹ Budući da Predsjedništvo SFRJ nije vršilo svoje dužnosti po ustavnim odredbama jer je sazvana sjednica Srpskog bloka koji je uputio ultimatum Hrvatskoj i prijetio da će u slučaju insistiranja Hrvatske na proglašenju nezavisnosti odgovoriti masovnim napadima JNA, situacija se u velikoj mjeri zaoštrila. Naredni krug pregovora održan je 9. oktobra u Beogradu i 10. i 14. oktobra 1991. u Den Hagu, ali su završeni bez važnijih rezultata. Predsjedništvo EZ-a je još 10. oktobra u saopćenju za štampu najavilo da će “na završetku političkog procesa za jedan, ili najkasnije dva mjeseca, za EZ nastupiti vrijeme da odluči o priznanju republika koje su izrazile želju za nezavisnošću”. Konferencija o Jugoslaviji dostigla je zenit evropskim planom za rješenje jugoslavenske krize u okviru zasjedanja u Den Hagu, 18. oktobra 1991., kada su se sastale sve strane i kada su Karington i Bruk predložili nacrt koji je unutar postojećih granica predviđao labavi državni savez, konfederaciju, plan koji su predložili Izetbegović i Gligorov u junu 1991., ali je on tada naišao na odbijanje Srbije. Na plenarnoj sjednici Milošević nije prihvatio ponuđeni dokument smatrajući da on praktično znači ukidanje Jugoslavije. Visoki predstavnici EZ-a su postavili jasan plan u slučaju pozitivnog ili negativnog ishoda razgovora, tako da je priznanje jugoslavenskih republika izgledalo već kao gotova činjenica. Genšer je zastupao stav da Srbija neće moći blokirati mirovni proces.⁸⁰ Odredbe mirovnoga plana su trebale vrijediti na cijelom teritoriju Jugoslavije, uključujući i Kosovo, pa su stoga Miloševiću bile neprihvatljive. Nakon što je Srbija odbila mirovni plan, komisija je dobila nalog da izradi preporuke o nezavisnosti svih republika koje to žele, a problem Crne Gore je trebalo što prije riješiti. Predsjednik Crne Gore, Momir Bulatović, samo je nakratko prihvatio Karingtonov plan. Osim što bi to ostavilo Srbiju bez izlaza na more, otcjepljenje Crne Gore bi značilo i kraj jugoslavenske federacije, a time i pokušaja Srbije da sačuva ime Jugoslavije zajedno s njenom imovinom, uključujući vojsku i naoružanje. Provedeni referendum u Sloveniji i Hrvatskoj već su nagovijestili da bi se, ako se one otcijepe, većina stanovnika Bosne i Hercegovine i Makedonije također mogla opredijeliti za nezavisnost. Crna Gora je tada postala životno važna za Srbiju.⁸¹

⁷⁹ Klemenčić, 2010, 162.

⁸⁰ Neubeck, 2002, 49.

Prema okviru za generalno rješenje krize je bilo predviđeno:

- suverene i nezavisne države sa međunarodnim subjektivitetom za one republike koje to žele, slobodna asocijacija republika sa međunarodnopravnim subjektivitetom kako je to predviđeno ovim sporazumom,
- sveobuhvatni sporazum uključujući i kontrolne mehanizme za zaštitu prava čovjeka i specijalnog statusa za pojedine grupe i oblasti evropsko angažiranje u slučajevima gdje je to potrebno,
- u sklopu globalnog rješenja, priznavanje nezavisnosti onih republika koje to budu željele, u okviru njihovih postojećih granica, osim ukoliko se ne postigne drugačiji sporazum.

(Begić, 1997, 24-27).

⁸¹ Hodge, 2007, 41.

Ministarsko vijeće EZ-a uputilo je 28. oktobra 1991. ultimatum Srbiji: “ili će prihvatiti mirovni plan ili će joj biti nametnute sankcije, a konferencija će se nastaviti bez nje” U ultimatumu se naglašavalo da se “neće dopustiti korištenje mirovna konferencija za nastavak ratnih aktivnosti”.⁸² Novo zasjedanje konferencije bilo je zakazano za 4. novembar 1991. Ministri spoljnih poslova zemalja članica EZ-a su predložili uvođenje sankcija Srbiji i Crnoj Gori, ako i dalje budu nepopustljive prema mirnom rješenju krize, dok se za kooperativne republike predlagalo nagrađivanje uvođenjem pozitivnih mjera.⁸³ Na novom sastanku Konferencije o Jugoslaviji, održanom u Rimu 8. novembra 1991, usvojen je paket sankcija protiv Jugoslavije, uz najavu da su one predviđene za one jugoslavenske republike koje ne prihvataju mirovni proces.⁸⁴ Stav Francuske se promijenio, pa je predsjednik Miteran 12. septembra 1991. izjavio da je “nakon posljednjih događaja nezavisnost Slovenije i Hrvatske moguća”. Sedam dana kasnije rekao je da te republike ne žele živjeti u jednoj državi. Zvanični predstavnici Francuske izbjegavali su se izjašnjavati u stilu srpske propagande koja je nastojala rat u Hrvatskoj predstaviti kao nastavak borbe protiv nacističke Njemačke i NDH. Moto “Evropa Evropljanima” trebao je značiti da su evropske zemlje same u stanju određivati svoju sudbinu. Obilježje francuske politike bile su činjenice da je ona, kao nezavisna atomska sila, bila stalni član Vijeća sigurnosti UN-a s pravom veta. Za njenu ulogu bila je od značaja i činjenica da je Njemačka imala ograničenu vojnu moć. Na sastancima održanim tokom novembra i decembra 1991. jasno su se pokazali suprotni stavovi Francuske i Njemačke. Miteran je insistirao na tvrdnji da je pitanje granica i zaštita manjina centralno pitanje naglašavajući da se u Sloveniji to pitanje ne postavlja, nego u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Zbog toga je predloženo da se odluka o priznanju jugoslavenskih republika donese konsenzusom uz ispunjavanje kriterija od strane republika koje žele priznanje, čime se željelo odgoditi priznanje Hrvatske.⁸⁵ SAD i Grčka su smatrale da priznavanje nezavisnosti bilo koje jugoslavenske republike ne bi doprinijelo uspješnom razrješenju krize. Do tog zaključka su došli Buš i grčki premijer Konstanstin Micotakis (Mitsotakis) tokom zvaničnog susreta u Vašingtonu 13. decembra 1991. Obje strane su dale punu podršku nastojanjima Karingtona i EZ-a da pronađu rješenje jugoslavenske krize na duži rok. Sagovornici su bili saglasni da priznavanje statusa nezavisne države bilo kojoj od jugoslavenskih republika ne bi vodilo ili ne bi doprinosilo uspješnom razrješavanju krize.⁸⁶

⁸² EA, EPZ Erklärung zur Lage in Jugoslawien, Brüssel, 28. Oktober 1991, EA, 3/1992, D. 117- D.118.

⁸³ *Pripremljen paket sankcija*, „Oslobođenje”, Broj 15583, 5. XI 1991, 1.

⁸⁴ EA; EPZ Erklärung zu Jugoslawien, Rom, 8. November 1991, 3/1992, D - 118 – D - 119.

⁸⁵ Neubeck, 2002, 96.

⁸⁶ Mišić, *Buš i Micotakis o zbivanjima u Jugoslaviji. SAD i Grčka protiv otcjepljenja YU republike*, “Oslobođenje”, Broj 15620, 14. decembar 1991, 6.

Jugoslavenska kriza ukazala je na dvije karakteristike američke politike. Usmerenost Kongresa na Kosovo bila je inspiracija Albancima. Međutim, baveći se krizom u cjelini, Kongres se pokazao nesposobnim za provođenje dosljedne i djelotvorne spoljne politike. Njegovo bavljenje Jugoslavijom bilo je sporadično, a njegovi napori su često pridonosili pomutnji spoljne politike. I na Kosovu se pretjeralo sa dragocjenim kongresnim pritiscima, pa su rezultati bili suprotni od onih koje su zakonodavci nastojali postići.⁸⁷ Pojedini članovi Kongresa su se rukovodili etničkim motivima. Zastupnik Džo Digvardi (Joe Dioguardi), demokrat iz Njujorka, amerikanac albanskog porijekla, upozoravao je na kršenje prava Albanaca na Kosovu. Digvardi je kao čelnik albanskog lobija imao značajan utjecaj. Zajedno sa Tomom Lantosom, demokratom iz Kalifornije i Bobom Dolom, borili su se za prava Albanaca.⁸⁸ Rezultati povratka Stejt Departmenta i Bijele kuće na diplomatsku pozornicu bili su u potpunoj suprotnosti s preovladavajućim mišljenjima u američkom Kongresu. Republikanski senator Alfonse D'Amato predložio je sredinom oktobra rezoluciju broj 1793, koja bi nametnula Srbiji trgovinski embargo i zabranila američku pomoć sve dok srbijanska vlada ne prekine agresiju i ne pristane ostate u tadašnjim granicama. Istoga dana, 28. oktobra - kada je EZ oštrom izjavom upozorila Srbiju, Senat je konsenzusom prihvatio rezoluciju koju su predložili demokratski senatori Karl (Carl) Levin i Al Gor (Gore) zahtijevajući od predsjednika Buša da u Vijeću sigurnosti urgira slanje mirovnih snaga koje bi pomogle održanju prekida vatre. U jednom od svojih mnogih strastvenih govora o toj temi, Gor je preklinjao Bušovu administraciju da temeljno promijeni smjer i napokon odustane ne od nade za održavanjem jugoslavenskog entiteta i pretjeranog oslanjanja na EZ u rješavanju sukoba. "Jugoslavija je stvorena kao reakcija na wilsonovska načela samoodređenja. Cijenili smo je kao zaštitnu prepreku sovjetskoj agresiji. Ona više ne odražava koncepciju samoodređenja nego ponovnu pojavu imperijalizma u svojoj svojoj aroganciji".⁸⁹

Nova inicijativa EZ-a pokrenuta je 10. decembra 1991. na samitu u Mastroihu, na kojem je trebalo donijeti odluku o prerastanju Zajednice u Evropsku uniju. Ipak, to nije bilo moguće postići bez saglasnosti Njemačke koja je u tom trenutku bila najmoćnija zemlja Zapadne Evrope. Njemačka vlada je jasno stavila do znanja da će unilateralno priznati nezavisnost Slovenije i Hrvatske. Osim toga, i Velika Britanija je bila sklonija ideji da se o priznavanju novih država poslije raspada dvije komunističke federacije odlučuje parcijalno, bez unaprijed utvrđenih obavezujućih normi.⁹⁰

⁸⁷ Zimmermann, 1997, 154.

⁸⁸ Ibid, 154-155.

⁸⁹ Ibid., 225

⁹⁰ *Uspješan ishod samita u Mastroihu*, "Oslobođenje", Broj 15618, 12. decembar 1991, 6.

Kao reakcija na procjenu Badinterove komisije i upute Savjeta Evrope ministri spoljnih poslova EZ-a su u noći između 16. i 17. decembra 1991. raspravljali o jugoslavenskoj krizi. Nakon rasprave, koja je trajala više od deset sati, u 3 sata ujutro ministri su uspjeli postići kompromis po kojem će EZ priznati nezavisnost svih jugoslavenskih republika koje to žele i zatraže do 23. decembra 1991, ali i udovolje uvjetima za priznanje. Tim kompromisom EZ je izbjegla podijeljenost ako bi se odlučivalo samo o priznanju Slovenije i Hrvatske. Istovremeno se udovoljavalo i stavovima Karingtonovog mirovnog nacrtu koji je insistirao na takvom rješenju jugoslavenske krize koje bi udovoljilo svim jugoslavenskim republikama. Ministri EZ-a su usvojili i francusko - njemački prijedlog uvjeta za priznanje samostalnosti, odlučujući se da o zahtjevima jugoslavenskih republika najprije presudi Arbitražna, Badinterova komisija, koja je do 15. januara 1992. trebala donijeti odluku, a ukoliko ispunjavaju sve uvjete, EZ bi ih tog dana priznala kao nezavisne države. Među zahtjevima koje su morale ispuniti sve republike koje su željele međunarodno priznanje bili su poštivanje Povelje UN-a, direktiva KESS-a, "Pariške povelje za novu Evropu na temelju poštivanja principa demokratije i pravne države, prava manjina, nepromjenjivosti državnih granica koje bi se mogle mijenjati samo mirnim putem i preuzimanje obaveza za razoružanje". Pored toga, sve republike su se morale obavezati da će nastaviti sa učešćem na mirovnoj konferenciji.⁹¹ Velika Britanija je došla na sastanak odlučna spriječiti donošenje odluke o priznanjima. Njene stavove pokušao je nametnuti Karington koji je tumačio kako prvi paragraf njegovog plana nudi perspektivu osamostaljenja republikama koje to žele, ali tek nakon što se postigne opće rješenje.⁹² Njemačka je 23. decembra 1991. formalno priznala Sloveniju i Hrvatsku, a diplomatske veze s njima trebale su se uspostaviti sredinom januara naredne godine. Njemačko Ministarstvo spoljnih poslova je naglašavalo da, prema mišljenju Vlade, Slovenija i Hrvatska ispunjavaju uvjete koje je postavila EZ za priznavanje novih država, uključujući poštivanje demokratije, prava manjina i stabilnih granica.⁹³ Proces raspada SFRJ bio je potpun. Marković je 20. decembra 1991. podnio ostavku budući da je "krunje Predsjedništvo", po njegovom saznanju, 81% budžeta za 1992. namijenilo JNA.⁹⁴ Francuska se plašila da će rat zahvatiti Republiku Bosnu i Hercegovinu. "Figaro" je 23. decembra 1991. u alarmantnom naslovu pisao da se ona nalazi na rubu eksplozije. Strahovanja je izražavao i "Mond", ocjenjujući da

⁹¹ EA; Richtlinien für die Anerkennung neuer Staaten in Osteuropa und in der Sowjetunion, Brüssel, 16. Dezember 1991, 3, 1991, D. 120- D. 121; Up: *Klemenčić, 2010*, 165; Giersch, 1998, 138-139.

⁹² Starešina, 2004, 62-63.

⁹³ *Slovenija i Hrvatska. Priznanje iz Bona*, "Oslobođenje", Broj 15629, 24. decembar 1991, 2. Detaljnu analizu razloga i posljedica njemačke politike priznanja jugoslavenskih republika vidi u: Axt Heinz Jürgen, 1994, 95-103. Up: Beschluß des Bundeskabinetts zur Anekenung der jugoslawischen Republiken, u: Bulletin. Presse und Informationsamt der Bundesregierung, Nr 145, 21. 12. 1991, 1183.

⁹⁴ Witte, 2000, 73.

bi totalni rat bio neizbježan ako plamen zahvati Republiku Bosnu i Hercegovinu. Procjenjujući situaciju, francuski šef diplomatije Rolan Dima (Roland Dimas) je predložio da bi što prije trebalo uputiti “plave šljemove”. Petnaestog januara 1992., u odnosu na priznanje Republike Bosne i Hercegovine, EZ se odlučila da zajedno s Vašingtonom pruži podršku nastojanju predsjednika Izetbegovića da sačuva jedinstvenu državu. Ta promjena u stavu EZ-a se mogla pojasniti činjenicom da je do njenog sjedišta dospjela vijest da su Srbi na pragu da nađu zajednički jezik s Tuđmanom oko podjele Republike Bosne i Hercegovine. U tom trenutku EZ je odlučila da joj da opipljiviju podršku nego do tada, izjavljujući da je samo referendum dijeli do priznanja. Izjava je data u Vašingtonu, a samo nekoliko dana prije toga u Sarajevu je boravio Cimerman i na sve strane tvrdio koliko su SAD privržene teritorijalnoj nedjeljivosti i cjelovitosti Bosne i Hercegovine. U nekim uglednim zapadnoevropskim glasilima, poput dobro informiranog Finenshel Tajmsa (“Financial Times”), odmah po priznanju Slovenije i Hrvatske počelo se agitirati u prilog teze da ni Tuđman ni Milošević ne zaslužuju nikakvo apriorno povjerenje Evropljana, već ih treba procjenjivati samo po tome kako se budu ponašali prema Bosni i Hercegovini.⁹⁵ Do proljeća 1991. Tuđman i Milošević su bili na istoj talasnoj dužini po pitanju Bosne i Hercegovine - bilo im je važnije podijeliti je nego očuvati. Tuđman nije nikad prihvatio Bosnu i Hercegovinu kao državu i o tome je sasvim otvoreno govorio. Jednom prilikom, dok je Cimermanu pokazivao predsjedničku palaču u Zagrebu, bogato ukrašenu predmetima iz hrvatske hiljadugodišnje povijesti, zautstavio se ispred velike tapiserije Hrvatske na kojoj su bili istkani grbovi svih njenih dijelova. Pokazavši grb Bosne Tuđman je rekao da “povijest pokazuje kako je Bosna i Hercegovina doista hrvatska”.⁹⁶ O sastanku s Tuđmanom u Zagrebu 14. januara 1992. Cimerman je zabilježio da u svojim godinama rada u Jugoslaviji nije vodio tako iznenađujući pojedinačni razgovor kao u toj prilici. Tuđman je razgovor počeo s petnaestominutnim monologom, navodeći da je nedavno primio delegaciju bosanskih Hrvata koji su ga izvijestili da se osjećaju ugroženi Izetbegovićevom politikom. Navodio je da “Muslimani žele da stvore islamsku fundamentalističku državu i to tako što će Bosnu preplaviti sa 500.000 Turaka. Izetbegović u rukavu ima i demografski adut. On vodi politiku tajnog nagrađivanja velikih obitelji, pa će za nekoliko godina Muslimani u Bosni postati većina. Utjecaj islamske Bosne će se onda proširiti kroz Sandžak i Kosovo, na Tursku i Libiju. Izetbegović je fundamentalistički predstavnik Turske s kojom zajedno kuje urotu o stvaranju Velike Bosne. Katolici i pravoslavci će nestati sa lica zemlje. Kažem vam, gospodine veleposlaniče, ako mi u Hrvatskoj prepustimo bosanske Hrvate takvoj sudbini, oni će se okrenuti i protiv nas. Neki od njih će postati teroristi, a budite sigurni da u svojim osvetničkim

⁹⁵ Smajlović, *Dvanaestorica i sudbina BiH. Evropa odabrala građansku republiku*, “Oslobođenje”, Broj 15661, 26. januar 1992, 1.

⁹⁶ Zimmermann, 1997, 143.

akcijama neće poštediti ni Zagreb”. Tuđman je priznao da je pitanje podjele Bosne i Hercegovine razmatrao s Miloševićem, vrhom jugoslavenske armije i bosansohercegovačkim Srbima i “svi su se slagali da je jedino rješenje podjela Bosne između Srbije i Hrvatske”. Cimerman je iznio stav SAD-a da “Izetbegović nije fundamentalist niti predstavlja prijetnju, naglašavajući da će se one suprostaviti podjeli Bosne i da nitko, ko to namjerava, ne može računati na njenu pomoć”. Smatrao je da će, ako se ona pokuša podijeliti, u njoj buknuti rat i Bošnjaci će reagirati. Tuđman je na to ostao neumoljiv, optužujući SAD za “kratkovidost i zatvaranje očiju pred muslimanskom opasnošću”, navodeći da “velika muslimanska država nije opasnost samo za Srbiju i Hrvatsku nego i za Evropu i SAD”. Tuđman je tvrdio da “Bosna u stvari ne postoji, nju su stvorile kolonijalne sile, a održali komunisti”.⁹⁷

Nakon što je Izetbegović 1990. postao predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine, njegova djela, a pogotovo “Islamska deklaracija”, postala su materijal za srpske fabrike propagande. U političkim borbama, koje su prethodile agresiji, iznova su ponavljali tvrdnje da je “Izetbegović muslimanski fundamentalista koji je namjerio da stavi Srbe pod islamsku jurisdikciju”. Srpski autori su iz konteksta izvlačili rečenice i fraze iz *Islamske deklaracije* da bi demonstrirali kako je Izetbegović bio desna ruka ajatolaha Homeinija i čak kako je Deklaracija bila “Majn Kampf) (“Mein Kampf”).⁹⁸

U prvim sedmicama januara 1992. iz američke ambasade u Beogradu poslata je poruka u Vašington da “Karadžić i bosanski Srbi s puškama koje im je podijelila JNA namjeravaju osnovati vlastitu vladu i pripojiti veći dio Bosne i Hercegovine “Novoj Jugoslaviji”.⁹⁹ Od vodeće svjetske sile, SAD-a, bosanskohercegovačkoj Vladi su dolazile riječi ohrabrenja.¹⁰⁰ Na kraju dvodnevne posjete Bosni i Hercegovini, Cimerman je izjavio da je američka Vlada odlučila ne priznati nijednu republiku, smatrajući da nezavisnost i međunarodno priznanje treba posmatrati u kontekstu

⁹⁷ Ibid., 213- 214.

⁹⁸ Stokes, 2010, 94.

⁹⁹ Zimmermann, 1997, 212.

¹⁰⁰ Američku politiku prema BiH ambasador Cimerman je interpretirao u više navrata. On je 18. januara 1992. na TV Sarajevo u svojoj izjavi naglasio: “Mi (SAD) vrlo odlučno vjerujemo da teritorijalni integritet svake republike mora biti sačuvan i zbog toga smo srbijanskoj vladi i armijskim čelnicima vrlo jasno rekli da nikada nećemo priznati nikakvo osvajanje u Hrvatskoj. ... Isto tako je apsolutno bitna teritorijalna cjelovitost BiH, kojoj u ovom trenutku najviše prijeti srpsko vodstvo u BiH, pokušavajući joj otkinuti jedan dio. Mi to smatramo izuzetno opasnim, a to smo rekli i srpskom i vojnom vodstvu. Vjerujem da bi bilo tragično kada bi sa hrvatske strane netko pokušao saradivati sa Srbijom na razbijanju BiH. To bi značilo da Hrvatska uništava ono osnovno načelo na osnovu kojeg je i dobila međunarodnu podršku za svoju vlastitu bitku. Na konstataciju da takvih želja u Hrvatskoj ima, Cimerman je odgovorio: “Razbijanje Bosne, bilo tko da je posrijedi, ne može dobiti podršku SAD-a. Takav bismo čin ocijenili kao ekstremno destabilizirajuću politiku, kao povredu međunarodnih normi, koja može dovesti do vrlo neugodnih posljedica u našim međusobnim odnosima”. (Zagreb, 27. I 1992, 12.). Šehić, 2013, 106

političkog rješenja cijele krize. Što se tiče Bosne i Hercegovine, smatrao je da je bilo najvažnije osigurati da se rješenja traže na miran način. Apsolutno je smatrano važnim da ostane ujedinjena i njen teritorijalni integritet nepovrijeđen. Više puta je, u ime Vlade SAD-a, mnogim ličnostima, uključujući i rukovodstva JNA, Srbije i Hrvatske, stavljao jasno do znanja da je teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine od najvećeg interesa za SAD. To je značilo da će svako ko ga ugrozi zasigurno imati negativne posljedice po svoje odnose sa SAD. Naglasio je da se prolazi kroz proces transformacije koji je obilježen mnogim nejasnoćama od kojih su se neke odnosile i na ideje o "krnjoj Jugoslaviji". Tvrdio je da SAD neće u tom trenutku priznati "nekakve pokušaje Srbije da od sebe načini zemlju nasljednicu Jugoslavije". Cimerman je već bio prekinuo kontakte s Brankom Kostićem, predsjednikom Predsjedništva "krnje SFRJ" zato što je američka Vlada smatrala to Predsjedništvo samo nekom drugom srpskom vladom.¹⁰¹ Da JNA nije bila nepristrana ni politički neutralna, pokazalo se 29. februara i 1. marta 1992. kada se održavao referendum. SDS je zabranila Srbima da sudjeluju na njemu, pa je postavila i barikade na cestama kako glasačke kutije ne bi mogle biti dostavljene na područja pod njihovom vlašću. Avioni JNA su istovremeno bacali letke u kojima su se birači pozivali na bojkot referenduma.¹⁰² Odgovarajući na pitanje o referendumu, u Stejt Departmentu je podvučeno da konačni rezultati pokazuju da je oko 65 % građana s pravom glasa učestvovalo i da je više od 99 % njih podržalo nezavisnost. Američka Vlada je bila zadovoljna ishodom i činjenicom da su građani imali mogućnost da slobodno, neposredno i tajno iskažu svoje raspoloženje i političku volju. Uoči referenduma ona je u nekoliko navrata upozoravala da neće pristati na njegovo spriječavanje i onemogućavanje. Na osnovu izvještaja i ocjena međunarodnih promatrača, predstavnika američke ambasade i kongresne Komisije KESS-a, podvukla je da je ishod glasanja legitimni izraz većine naroda u Bosni i Hercegovini. SDS je pozvala srpski narod da bojkotira referendum proglašavajući ga nelegalnim, mimo svih pravila, normi i principa. Stejt Department je na to reagirao porukom da "SAD podržavaju teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine i osuđuju svakoga ko izaziva ili ohrabruje i podstiče na nasilje sračunato na poništavanje rezultata referenduma i njenu podjelu".¹⁰³ Sa zaoštavanjem situacije, američka administracija je počela mijenjati svoj odnos. Zbog činjenice da se njena politika očuvanja Jugoslavije priznavanjem Slovenije i Hrvatske, pokazala neuspješnom, nastojala je da je u budućnosti koordinira aktivnosti sa EZ-om. Cimerman, Bejker i Iglberger su početkom marta 1992. godine zaključili da priznanje Makedonije i Bosne i Hercegovine nudi mogućnost izbjegavanja proširenja konflikta na njih. Dok je

¹⁰¹ *Voren Zimmerman, ambasador SAD u SFRJ, govori za Oslobođenje. BiH mora ostati cjelina, "Oslobođenje", Broj 15653, 18. januara 1992, 3.*

¹⁰² Malcolm, 2011, 394.

¹⁰³ Mišić, *Američko gledanje na događaje u BiH. Nepristajanje na ucjene i diobe*, Oslobođenje, Broj 15701, 6. mart 1992, 1.

ideja priznavanja Makedonije nailazila na otpor Grčke, američka administracija je u pregovorima sa EZ-om predložila da se za njenu saglasnost za priznanje Slovenije i Hrvatske omogući koordinirano priznavanje Bosne i Hercegovine.¹⁰⁴ Bejker je najavio da će uskoro krenuti u Brisel (Bruxelles) na razgovore o toj temi s ministrima “Dvanaestorice”.¹⁰⁵ Na sastanku 10. marta 1992., u zajedničkoj izjavi EZ-a i SAD-a o priznanju jugoslavenskih republika, potvrđeno je da će usaglasiti postupke u odnosu na završni proces. Od svih strana u Bosni i Hercegovini se tražilo “uspostavljanje ustavno - pravnog poretka koji bi omogućio miran i harmoničan razvoj u tadašnjim granicama”. Zajednica, njene članice i SAD su naglašavale svoju odlučnost da će se zajedno suprostaviti svim pokušajima koji potkopavaju stabilnost i teritorijalnu nepovredivost Bosne i Hercegovine.¹⁰⁶ Američki zvaničnici su naglašavali da podržavaju politiku i odluke EZ-a prema Jugoslaviji, odnosno, njenim republikama, naglašavajući pri tome da je Vašington u stalnim konsultacijama sa svojim evropskim saveznicima. Iako su SAD najduže pokušavale doprinijeti očuvanju Jugoslavije i bile kritične prema žurbi koju su u proglašenju samostalnosti ispoljile Hrvatska i Slovenija i prema primjeni sile kojoj su pribjele Srbija i JNA da ih u tome spriječe, one nikada nisu negirale pravo jugoslavenskih republika na samoopredjeljenje kao što nikada nisu nikome priznale pravo da ih u tome spriječi silom, terorom, i zastrašivanjem. U jugoslavenskom slučaju, SAD nisu mogle postupiti drugačije nego što su to učinile u slučaju raspada SSSR-a. SAD, kao ni zemlje EZ-a, nisu priznavale nikakve promjene granica jugoslavenskih republika silom, a budući da nikakav argument za njihovu promjenu nije bio podastrt, to su četiri jugoslavenske republike u skladu s principima KESS-a trebale biti priznate u okvirima svojih granica, definiranih posljednjim jugoslavenskim ustavom.¹⁰⁷ Američki državni sekretar Bejker je u Briselu prisustvovao i zasjedanju Vijeća NATO-a za saradnju, u čije su članstvo bile primljene neke nove države nastale na ruševinama bivšeg Sovjetskog Saveza. Njegov dolazak su pratili glasovi da se SAD spremaju u najkraćem roku priznati jugoslavenske republike, među kojima i Bosnu i Hercegovinu. Povod tim glasovima bilo je pismo koje je uputio portugalskoj prezidenciji EZ-a sa zahtjevom da SAD i EZ usklade diplomatske aktivnosti i stavove o priznanju jugoslavenskih republika.¹⁰⁸ Prema izvještajima nekoliko američkih radio i televizijskih stanica Buš je 7. aprila 1992. potpisao odluku o priznavanju nezavisnosti Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije i tako se pridružio zvaničnoj politici koju je novim punopravnim članicama

¹⁰⁴ Witte, 2000, 75.

¹⁰⁵ Mišić, *SAD i priznanje jugoslavenskih republika. Primakao se trenutak odluke*, “Oslobođenje”, Broj 15704, 9. mart 1992, 1.

¹⁰⁶ Bulletin, Nr 29, 19. 03. 1992, 282.

¹⁰⁷ *Zahitjevi iz Srbije utjecali na odluku*, “Oslobođenje”, Broj 15704, 9. mart 1992, 1.

¹⁰⁸ Mišić, *Džejms Bejker o BiH i jugoslavenskoj krizi. Priznanje prije Uskrsa ?* “Oslobođenje”, Broj 12706, 11. mart 1992, 1.

međunarodne zajednice garantirala EZ. Tim povodom Stejt Department je izdao detaljno saopćenje u kojem su bili izraženi pogledi američke vlade na problem prestanka postojanja Jugoslavije i stavovi u pogledu priznanja Makedonije, Srbije i Crne Gore. Očekivalo se da će ona pozvati i ostale republike, prije svih Srbiju i Hrvatsku kao i JNA, da se suzdrže od miješanja u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine, posebno od zastrašivanja i upotrebe sile radi eventualnog prekrajanja postojećih republičkih granica.¹⁰⁹ Nakon što je Buš potpisao odluku o priznanju Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Bijela kuća je najavila da će odmah početi konsultacije o uspostavljanju punih diplomatskih odnosa. SAD su priznavale republičke granice kao legitimne međunarodne granice. U Bušovoj izjavi se naglašavalo da je američka politika tokom cijelog trajanja jugoslavenske krize insistirala na prihvatanju svakog rješenja postignutog miroljubivo, demokratski i pregovorima, te da su SAD odlučno podržavale mirovni plan UN-a onako kako ga je razradio kopredsjednik Vens, kao i puni razvoj mirovnih snaga UN-a, te mirovnu konferenciju EZ-a, kao prijeko potrebni forum zainteresiranih snaga da postignu miroljubivo rješenje sporova i da uspostave osnovu za buduće odnose. Priznanje SAD-a nije prejudiciralo nikakvo buduće povezivanje oko čijeg bi se uspostavljanja države nasljednice Jugoslavije mogle dogovoriti. SAD su smatrale ispoljenu privrženost novonastalih država da priznaju granice i zaštite sve jugoslavenske nacionalnosti kao suštinski element za uspostavljanje punih diplomatskih odnosa.¹¹⁰

Iako je nastojao da zadrži američko poštovanje Milošević je nastavio s planovima o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, koju je EZ 6. aprila priznala, a SAD su zbog godišnjice njemačkog bombardiranja Beograda 6. aprila 1941. odgodile priznanje za jedan dan. Istovremeno, srbijanske paravojsne snage su uz pomoć JNA počele prelaziti preko Drine granicu između Srbije i Bosne i Hercegovine i vršile napade na gradove s muslimanskim većinskim stanovništvom duž rijeke. Te snage koje su bile pod kontrolom tajne policije Srbije, postavile su obrazac za zločine koji su vršeni tokom rata. Osvojili bi grad, ubijali su i protjerivale civile, ili slali u logore.¹¹¹ Kada je 6. aprila 1992. posjetio Miloševića, ambasador Cimerman mu je nosio poruku Stejt Departmenta kojom se Srbija "optuživala za destabilizaciju Republike Bosne i Hercegovine s ciljem njene konačne podjele". Međutim, Milošević je sve uporno negirao: da snosi glavnu odgovornost za porast nasilja u Republici Bosni i Hercegovini; da je njegovo nepriznavanje granica omogućilo paravojsnim snagama iz Srbije da napadnu Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu; da je njegova doktrina "Svi Srbi u jednoj državi" podstakla agresiju; da im je njegovo stvaranje vojske bosansko-

¹⁰⁹ Mišić, *Vašington. SAD priznale Bosnu i Hercegovinu*, "Oslobodjenje", Broj 15734, 8. april 1992, 1.

¹¹⁰ Mišić, *Bušova izjava o priznavanju. Predkrizne granice - međunarodne*, "Oslobodjenje", Broj 15735, 9. april 1992, 1.

¹¹¹ Zimmermann, 1997, 226.

-hercegovačkih Srba dalo veliku prednost; da su srbijanska štampa i televizija svojim lažnim informacijama navele srbijanske osobe na najekstremniji nacionalizam.¹¹²

Zaključak

U prvoj fazi jugoslavenske krize nije bilo prepoznatljive strategije politike SAD-a. Za status quo orijentisanu politiku stajalo je malo instrumenata za njeno provođenje da bi mogla utjecati na događaje u SFRJ. Umjerene reformske snage u zemlji je trebalo podržati privrednom pomoći, a istovremeno se težilo pojačati pritisak na snage pokreta za samostalnost diplomatskim i privrednim mjerama. Kao posljedica takve politike trebalo je raspad države spriječiti po svaku cijenu. Krajem 1991. godine administracija predsjednika Buša je još uvijek gajila nadu da će moći spriječiti potpunu dezintegraciju SFRJ. U to vrijeme američka administracija je bila skeptična prema uključenju međunarodnih institucija. Predsjednik Buš je bio protiv uključenja NATO-a jer bi to povuklo i odgovornost SAD-a kao vodeće snage, pa je EZ ostala jedini akter u jugoslovenskoj krizi. Od proklamiranih političkih ciljeva SAD-a, koji su obuhvatali mir i stabilnost, ni jedan nije ostvaren. Tek od januara međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine je došlo na dnevni red. U martu 1992. SAD su se zajedno sa saveznicima izjasnile za međunarodno priznanje Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, koje je 7. aprila 1992. stupilo na snagu.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

- Bulletin. Presse und Informations-Amt Bundesregierung, Bonn, 1991, 1992.
- Europa Archiv, Dokumente, Bonn 1991, 1992.
- “Oslobođenje”, Sarajevo, 1991, 1992.

Knjige:

- Begić Kasim, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*, Sarajevo 1997.
- Calvocoressi Peter, *Svjetska politika nakon 1945*, Globus, Zagreb 2003.
- Glaurdić Josip, *Vrijeme Europe: zapadne sile i raspad Jugoslavije*, MATE D. o. o., Zagreb, 2011.
- Giersch Carsten, *Konfliktregulierung in Jugoslawien 1991-1995*, Die Rolle von OSZE, EU, UNO und NATO, Nomos, Baden – Baden 1998.

¹¹² Ibid, 228.

- Hodge Carole, *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, Biblioteka Tragom istine, Detecta, Zagreb 2007.
- Hronologija 1990-1995, priredili Janko Velimirović i drugi, Banja Luka 2002.
- Jović Borisav, *Posljednji dani SFRJ*. Prizma, Kragujevac 1996.
- Kirste Klaus, *Der Jugoslawienkonflikt*. DFG Projekt, *Zivilmächte*, Universität Trier, 1998.
- Libal Michael, *Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991-1992*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb 2004.
- Malcolm, *Bosna - kratka povijest*, Biblioteka Memorija, buybock, Sarajevo 2011.
- Neubeck von Arne, *Die Europäische Union als außenpolitischer Akteur. Konfliktmanagement auf den Balkan*, Grün Verlag, Bonn, 2002.
- Schmit Martin, *Die Rolle der USA im Zerfallprozess der jugoslawischen Federation*, Diplomarbeit Universität Wien, 2008.
- Starešina Višnja, *Vježbe u laboratoriju Balkan*. Naklada Ljevak, Zagreb 2004.
- Šadinlija Mesud, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2013.
- Šehić Zijad, *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna. Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (do Vašingtonskog sporazuma 1994.)*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013.
- Witte A. Erich, *Die Rolle der Vereinigten Staaten im Jugoslawien. Konflikt und der außenpolitische handlungsspielraum der Bundesrepublik Deutschland (1990-1996)*, Mitteilungen Osteuropa Institut, München, Nr 32/2000.
- Zeitler Klaus Peter, *Deutschland Rolle bei der Völkerrechtlichen Anerkennung der Republik Kroatien unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Außenministers Genscher*, Tectum Verlag, Marburg 2000.
- Zimmermann Waren, *Izvori jedne katastrofe. Jugoslavija i njeni rušitelji. Posljednji američki veleposlanik piše o tome što se dogodilo i zašto*. Globus znanja, Zagreb 1997.

Članci:

- Axt Heinz Jürgen, *Hat Genscher Jugoslawien entzweit*, u: Volle Angelika i Wagner Wolfgang, *Der Krieg auf dem Balkan*, Verlag für Internationale Politik, Bonn, 1994, 95-103.
- Klemenčić Matjaž, *Međunarodna zajednica i SRJ/zaraćene strane, 1989 – 1997*, u: *Suočavanje s jugoslavenskim kontroverzama. Inicijativa naučnika*. Priredili Charles Ingrao - Thomas A. Emmert, Biblioteka Memorija, Sarajevo 2010., 152-196.

- Miladinović Ivan, *Top of Form*
- *SUSRET SA ISTORIJOM. Kako je izgledala Jugoslavija u očima CIA*, 26. juli 2015.,1. (https://www.b92.net/zivot/komentari.php?nav_id=1020036).
- Podobnik Zoran, *Politika SAD-a spram raspada SFRJ 1989- 1991*, Međunarodne studije, God. V, br. 2, Zagreb 2005., 63-83.
- Stokes Gale, *Nezavisnost i sudbina manjina, 1991-1992, Etničko čišćenje i ratni zločini*, u: *Suočavanje s jugoslavenskim kontroverzama. Inicijativa naučnika*. Priredili Charles Ingrao-Thomas A. Emmert, Biblioteka Memorija, Sarajevo 2010., 86-114.
- Šehić Zijad, *Bosna i Hercegovina i međunarodna diplomatija 1992-1995.*, Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, Knjiga 37, Naučni skup *Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a*, Sarajevo 2007., 387-410.

Zijad Šehić

*International Diplomacy in the time of the Yugoslav Dissolution
with emphasis on the Policy of the USA*

Summary

In the first phase of the Yugoslav crisis there was no recognizable policy of the USA. There were not many instruments for conducting of status-oriented policy so that it could significantly influence the events in the SFRY. Moderate reform forces in the land had to be supported by economic power, and at the same time diplomatic and economic measures needed to be implemented in order to increase pressure on the forces of the independence movement. As a consequence of such policy, the break up of the state was supposed to be averted by any means. By the end of 1991 the Bush administration harbored hopes that it could prevent the complete disintegration of the SFRY, as it was sceptical about the involvement of international institutions. President Bush opposed the involvement of NATO because it would imply the responsibility of the USA as the leading global power, so the EC remained the only international actor in the Yugoslav crisis. Of the proclaimed USA goals that concerned the peace and stability, not one had been achieved. Only from January in 1992 the international recognition of Bosnia and Herzegovina was placed on the agenda. Two months later, in March, the USA and its allies, declared themselves in favour of Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina, which was enacted on 7 April 1992.